

FORUM

Fórum střední Evropa při Saském zemském sněmu
**Konference »Domov střední Evropa:
Tváře, biografie, identity«**
28. června 2013
Valdštejnský palác, Praha

Edice „FORUM“ dokumentuje aktivity „Fóra střední Evropa při Saském zemském sněmu“.

Dosud vyšly tyto publikace:

Svazek 1
Úvodní setkání „Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft im Herzen unseres Kontinentes“, 29. září 2011, Ständehaus Dresden

Svazek 2
Panelová diskuse „Visionen für Mitteleuropa im Spannungsfeld von Kunst und Politik“, 24. května 2012, Ständehaus Dresden

Svazek 3
Konference „Kulturen in Mitteleuropa: Erinnern, Fördern Gestalten“, 8. a 9. října 2012, Ständehaus Dresden

Jednotlivé svazky lze v případě zájmu zdarma objednat na www.landtag.sachsen.de nebo poštou. K dispozici do rozebrání nákladu.

K nahlédnutí rovněž v knihovně Saského zemského sněmu.

FORUM

Forum Mitteleuropa
beim Sächsischen Landtag

Fórum střední Evropa při Saském zemském sněmu
Konference »Domov střední Evropa:

Tváře, biografie, identity«

28. června 2013

Valdštejnský palác, Praha

Iniciativu „Fórum střední Evropa při Saském zemském sněmu“ založil v roce 2011 předseda Saského zemského sněmu Dr. Matthias Rößler. Tato platforma umožňuje pravidelnou tematickou a myšlenkovou výměnu názorů s cílem posílit propojení šesti středoevropských zemí.

Senátu PSP ČR jako pořadateli letošní konference patří dík, že tato výměna myšlenek nado rozmanitosti středoevropských životních zkušeností a identit otevřela v prostorách Valdštejnského paláce v Praze nové – specificky středoevropské – perspektivy.

V tomto svazku naleznete vybrané příspěvky z konference „Domov střední Evropa: Tváře, biografie, identity“.

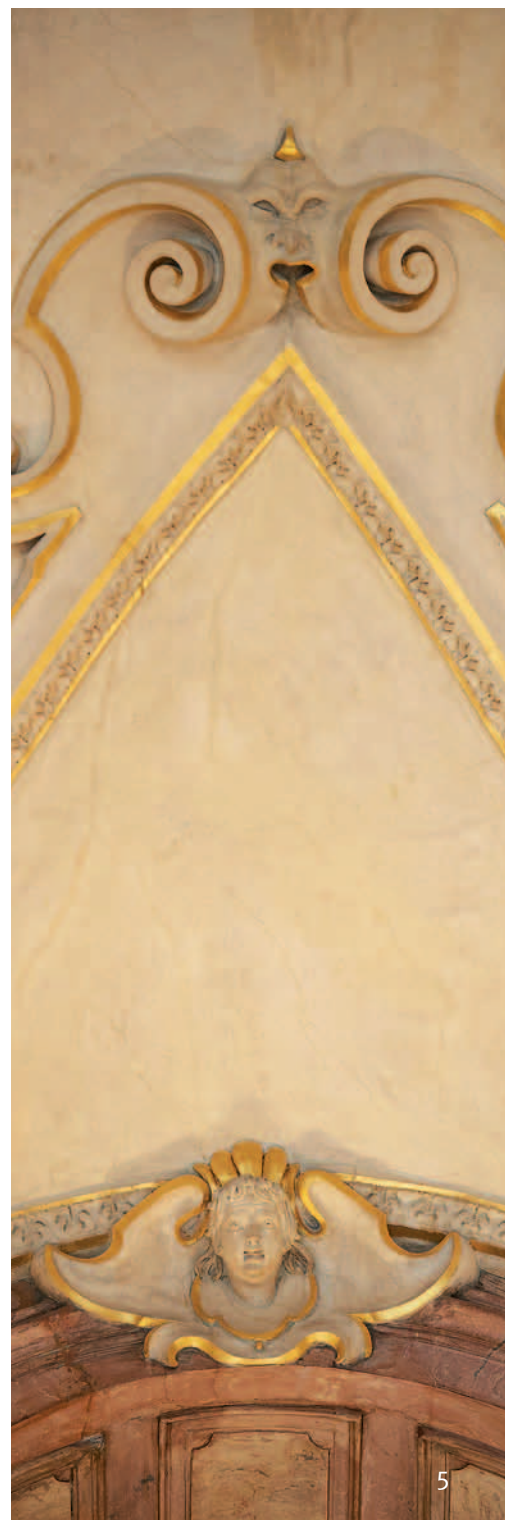
Vydává Saský zemský sněm.

Obsah

Vydavatel: Sächsischer Landtag,
Bernhard-von-Lindenau-Platz 1, 01067 Dresden
Redakce: Katrin Lindner, Sächsischer Landtag
Foto: Stephan Floss
Sazba: machzwei, Dresden
Tisk: Druckhaus Dresden GmbH
Tuto publikaci vydal Saský zemský sněm v rámci činnosti
pro styk s veřejností.
Žádejte zdarma prostřednictvím e-mailu na
info@slt.sachsen.de.

Úvod	6
J. E. Milan Štěch	8
<i>Přivítání</i>	
Dr. Matthias Rößler	10
<i>Přivítání</i>	
Karel Schwarzenberg	16
<i>Domov a identita ve střední Evropě</i>	

Referáty	20
Prof. Miloš Řezník	22
<i>Biografie a identita ve střední Evropě</i>	
Ulf Großmann	30
<i>Domov v moderním světě</i>	
László Márton	42
<i>Dvě střeoevropské biografie</i>	
Diskuse	46
Závěrečná slova	70
J. E. Milan Štěch	72
<i>Naše kořeny vedou na východ i na západ</i>	
Dr. Matthias Rößler	75
<i>Aby byly hranice prostupnější</i>	
Příloha	78
Kateřina Hadrabová	80
<i>Identita daná vzděláním</i>	
Vitae	82

The background of the page is a detailed, light beige stone relief. It features a large, central motif of a winged figure or a stylized floral element with multiple layers of petals or feathers. To the right, there is a horizontal band of smaller, repeating decorative motifs, possibly scrolls or floral patterns. The overall style is classical or neoclassical. A solid green rectangular overlay is positioned in the lower right quadrant, containing the text 'Úvod' in white.

Úvod

A photograph of a man with grey hair and glasses, wearing a dark suit, white shirt, and striped tie. He is standing behind a wooden podium with a microphone, looking slightly to the right. The background is a warm, wooden interior.

Přivítání

J. E. Milan Štěch

» Vážený pane předsedo, pane ministře, milí hosté, vítejte v České republice, v Praze, v sídle Senátu Parlamentu ČR.

Včerejšího dne jsem se zúčastnil oslavy Dne nezávislosti Spojených států a při té příležitosti mimo jiné vyzdvihl americkou podporu Václavu Havlovi a nám všem při úsilí obnovit ve střední Evropě úctu ke svobodě a lidským právům.

Tento plán se začal uskutečňovat v roce 1989 a nezasáhl zdaleka jen „srdce“ Evropy. Přímý účastník tehdejších událostí nazval onu dobu revolučních změn „rokem zázraků“ a

měl pravdu. Šlo o souběh událostí, které ovlivnily celý svět a jejich plný dosah si uvědomujeme stále více.

Od té doby uplynulo skoro čtvrt století. Šlo o léta velmi překotná, plná dalších událostí. Slibovaný „konec dějin“¹ se během nich nekonal. Naopak. Rozpadaly se státy, měnily hranice a vznikaly dříve neznámé problémy.

¹ „Konec dějin“ byl společenskou koncepcí, jež měla zásadní vliv na myšlení významných západních politiků 90. let.

K naštěstí pokojné změně hranic došlo také ve střední Evropě, kde se zrodily dvě nové státnosti, Česká republika a Slovenská republika, a zbourala se Berlínská zeď. Ve stavu přerodu byl však celý region a prudce vzrostla úloha hodnot, na kterých bylo v nových poměrech možné budovat dobré sousedské vztahy. Přátelskou spoluprací oproštěnou od předsudků nebo účelového otevírání někdy temné minulosti.

Na základě takto příznivého vidění vznikla například Visehradská čtyřka jako společenství mladých středoevropských demokracií nebo nastalo postupné začleňování těchto států do NATO a Evropské unie.

Právě Evropská unie si správně klade za cíl svého snažení přirozeně sbližovat občany evropských zemí.

Podpora přeshraniční regionální spolupráce, společné projekty, neformální vztahy regionů měst a obcí je tím nejlepším výsledkem tohoto úsilí.

To je to, co v práci vytváří náš společný domov – střední Evropu.

Specifičnost středoevropského prostředí tím však pochopitelně nezmizela. Jen získala nové podoby a nové výzvy. Vedle nich navíc přetrvávají i některé staré. Přes veliké úsilí se třeba dodnes zcela nezahojily některé rány a bolesti, které přineslo 20. století a které se někteří lidé stále pokoušejí účelově jitřit. Což je nyní, v časech ekonomické krize, dvojnásob nebezpečné.

O to více mi proto dovoluť ocenit nedávná slova německé kancléřky Angely Merkelové. Ta při slavnostním zahájení stavby berlínského památníku vysídlení zdůraznila, že kdyby nebylo expanze nacismu, nebylo by ani všech jeho následků.

Nacházíme se v další etapě vývoje vnitřně rozmanité střední Evropy. O tom, jaký bude mít tento region do budoucna úlohu a osud, rozhodujeme do značné míry my sami. Také právě teď.

Proto naše zastavení se a zamyšlení nad naším společným domovem je zajisté přínosné.

Děkuji za pozornost. «

A photograph of Dr. Matthias Rößler, a man with dark hair wearing a dark suit, a white shirt, and a watch. He is wearing a headset with two microphones and is clapping his hands. He is smiling and looking towards the right. In the background, there are flags, including the Czech flag. A green banner is overlaid on the left side of the image, and a black banner is overlaid at the bottom of the image.

Přivítání

Dr. Matthias Rößler

» Vážený pane předsedo senátu, vážený pane ministře zahraničních věcí, excellence, vážené kolegyně a kolegové poslanci, milí členové kuratoria, vážené dámy a pánové a především také milé žákyně a milí žáci, milé studentky a milí studenti, shlíží na nás čtyři sta let historie.

Valdštejnský palác byl dostavěn v roce 1630 jako první profánní monumentální stavba pražského baroka.

V dobách zářného vzestupu Albrechta z Valdštejna, který nechal palác zbudovat jako své sídlo, byla Praha jakožto hlavní město českého království a rezidence císaře nejen kulturním a duchovním centrem střední Evropy, ale zároveň i hlavním městem evropské politiky.

Jsem tedy velmi rád a naplňuje mě hrdost i nadějí, že vás mohu přivítat právě na tomto prominentním místě, kde je cítit tep střední Evropy.

Cesta do Prahy je pro „Fórum střední Evropa“ velkým krokem vpřed.

Za to patří naše zvláštní poděkování, které chci na tomto místě vyslovit, Jeho Excelenci panu Milanu Štěchovi, předsedovi Senátu Parlamentu České republiky, a jeho spolupracovnícům a spolupracovníkům.

Ukázal tak, že je velkým zastáncem myšlenky středoevropanství.

Jak mnozí z vás vědí, politickou iniciativu „Fórum střední Evropa při Saském zemském sněmu“ jsem založil v roce 2011.

Jejím cílem je podporovat proces propojování střeoevropských zemí, jimiž jsou Sasko, Česko, Polsko, Maďarsko, Rakousko a Slovensko, a směřovat jejich pohled na budoucnost Evropy.

Fórum se snaží nabídnout platformu pro pravidelné prodiskutování myšlenek a témat mezi zúčastněnými zeměmi a posilovat vědomí partnerské propojenosti v regionu.

Zvláštního uznání by se přitom mělo dostat projevům pokroku střeoevropské občanské společnosti, jež se zaměřují na svobodu. Vedle několikasetleté společné historie a kultury nás totiž spojuje také úspěšná demokratická revoluce roku 1989, při které jsme svrhli komunistické diktatury a překonali jsme rozštěpení Evropy.

V uplynulých dvou desetiletích jsme se podíleli na mohutném transformačním procesu společnosti a sbírali jsme zkušenosti, jež si mnozí lidé na západě nebo na jihu Evropy ani nedokážou představit.

Chceme rozvíjet specificky střeoevropský pohled na různá témata a získávat pro něj zastání v regionech i u orgánů a osobností s rozhodovací pravomocí.

Devítičlenné kuratorium připravuje společné aktivity s klíčovými tématy z oblasti umění a kultury, hospodářství, vzdělání a politiky.

Úvodní akce pod názvem „Minulost, přítomnost a budoucnost v srdci našeho kontinentu“ se konala v září 2011 v Drážďanech.

V loňském roce ji následovala panelová diskuse na téma „Vize pro střední Evropu mezi uměním a politikou“ a dále konference „Kultury ve střední Evropě: Vzpomínání, podporování, utváření“.

S ohledem na roli kultury ve střední Evropě se již v rámci této konference hovořilo o střední Evropě jako o domově a hodnotovém společenství.

Dnes na to navážeme.

Již název „Domov střední Evropa: tváře, biografie, identity“ klade do čela dnešní konference společně prožívanou kulturu a rozmanitost střeoevropské životní zkušenosti.

Chápání domova a identity je zejména ve střední Evropě různorodým výsledkem společných pozitivních a negativních zkušeností, výměny a porozumění.

Dnes nám, Střeoevropanům 21. století, jde o propojení domova a identity.

Vycházím přitom z toho, že identitu je třeba chápat jako vnitřní konzistenci, místo původu, a domovem není nic hotového, co nalézáme, ale co je třeba individuálně a aktivně utvářet.

Domov představuje vše, co je živoucí. Je to vše, jen ne idyla, která se zdá, že se zastavila v čase. Domov neznamená kli-

dový stav, ale dynamiku. Domov si žádá naši kreativní tvárnou sílu. Vědomí identity a pouto staletých tradic přitom uvolňuje ony tvůrčí energie, které může jednotlivec i společnost vložit do tohoto procesu.

Domov – a to jsme v uplynulých desetiletích nejednou zkusili – s sebou nese ještě další existenciální obsah, který se týká a dotýká osobně každého z nás.

Ve výjimečných situacích, jako byly povodně v srpnu 2002 a nyní znovu v červnu 2013, získává domov pro nás i pro sousedy zcela zvláštní cenu. Krajina a řeka, která spojuje Sasko a Čechy, dává ostré kontury našemu povědomí o tom, jak málo nás toho v životě vlastně dělí.

Při povodních na Vltavě a na Labi fungovala vzájemná spolupráce.

S tím, jak rostla hladina Labe, padlo právě zde v Praze rozhodnutí, uzavřít vltavské kaskády a snížit odtok na nulu.

Bezpečně tak bylo ochráněno české území, ale profitovaly z toho i Sasko a všechny další oblasti na Labi.

I to je výrazem dobré sousedské spolupráce, jež slouží našemu střeoevropskému domovu. Zaslouhuje si naše velké uznání a na tomto místě i můj naprosto osobní, srdečný dík.

Vlastní obsah domova přirozeně nespočívá jen v principu státního uspořádání.

Domov, jako myšlenka i realita, není trvale definována pevnými geopolitickými hranicemi.

Vlastní obsah tvoří zkušenost žijoucí společnosti spolu s poznáním, že domov vyjadřuje celoživotní proces hledání a přijímání.

Domov – zde dnes: domov střední Evropa – se obnovuje v každém století, v každé generaci.

V 19. století byl pojem lásky k domovu neboli vlasti ve střední Evropě zdrojem demokratických národnostních a osvobozenecých hnutí.

Ve 20. století národních států byla souvislost mezi vlastní a seburčením zničena totalitními systémy.

Přesto na konci 20. století převládlo svobodné uspořádání jako spolehlivý základ rostoucí rozmanitosti, jak příhodně formuloval Udo Di Fabio.

V mé generaci, ke které Udo Di Fabio také patří, se zrodilo zcela nové chápání domova a historie.

Domov má historii, která již byla napsána anebo teprve napsána být má. Domov je ale také historie, která teprve musí být utvořena. Nám pak jde především o tu historii, kterou můžeme sami utvářet, neboť jsme se poučili ze společné prožití historie.

Člověk, který se sice narodil do doby, jež byla pro střední Evropu katastrofou, avšak sám se také podílel na dějinných zvratech, stojí dnes jako hlavní referent v centru naší konference.

Děkuji Jeho Excelenci panu Karlu Schwarzenbergovi, prvnímu místopředsedovi vlády a ministru zahraničních věcí České republiky, za to, že je zde dnes přítomen a svým proslavem přispěje k rozvoji „Fóra střední Evropa“.

Tento příspěvek nelze ani dostatečně vysoce ocenit, neboť Karel Schwarzenberg není jen jedním z nejpoblárnějších politiků své země, je to zároveň i Středoevropan par excellence.

Narodil se v Praze a vyrůstal v Rakousku, sám sebe označuje za Středoevropana a může se odvolávat na svůj exemplární středoevropský životopis, v němž se odrážejí výšiny i pády 20. století.

Již jeho předkové psali dějiny střední Evropy.

Karel Filip kníže ze Schwarzenbergu byl vrchním velitelem spojeneckých armád proti Napoleonovi v bitvě národů u Lipska, která byla svedena v Sasku roku 1813.

On sám se od mládí angažoval v boji proti komunistické vládě v Československu a v letech 1984 až 1991 působil jako předseda Mezinárodní helsinské federace pro lidská práva.

V roce 1989 obdržel společně s Lechem Wałesou Cenu lidských práv Rady Evropy a naposledy Saský řád za zásluhu 2012.

Rozumí se samo sebou, že identita, domov a kultura, zakládající se na společné historické zkušenosti a s ní spojeným vývojem státních systémů ve střední Evropě, jsou pro něho úzce spjaté.

Neméně vysoká očekávání můžeme klást i na další referáty dnešního odpoledne.

László Márton patří k nejvýznamnějším maďarským vypravěčům své generace. Nad středoevropskými osudy exulantů se zamýšlí nejen on. Stejně jako pro mnohé spisovatele, kteří nezůstávají na povrchu, ale snaží se s věcmi vypořádat duševně, je i pro něho otázka svobody stěžejním problémem, z něhož pro člověka i pro společnost vyplývají všechny konflikty.

Autor bude číst ze svého románu „Úkryt Minervy“, který se odehrává v předbřeznovém období ve středoevropském regionu, který jsem se svou ženou osobně procestoval – na kole jsme z Pasova přes Linec, Vídeň, Bratislavu až do Budapešti najeli celkem 770 km – a který mám spojený s nezapomenutelnými dojmy a vzpomínkami.

Márton srovnává dva maďarské exilové osudy, básníka Jánoše Batsányie (1763–1845), jehož lze identifikovat jako hrdinu románu, a spisovatele Sándora Máraie (1901–1989), kteří ve svém myšlení zakotvili střední Evropu.

Konečně doktor Miloš Řezník je profesorem pro evropské regionální dějiny na Technické univerzitě v Saské Kamenici (Chemnitz) a německým předsedou Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků.

Mimo jiné se intenzivně zabýval česko-saskými vztahy a úzkou hospodářskou provázaností od 19. století.

Tehdy se sice ještě nedalo hovořit o evropské integraci, ale přinejmenším o privilegovaném partnerství mezi Saskem a Čechami.

Pod názvem „Biografie a identita ve střední Evropě“ se věnuje otázce historického dědictví a kulturní identity střední Evropy.

Přitom jako další tvář Evropy představí našeho zakládajícího člena a člena kuratoria Jiřího Grušu, velkého českého spisovatele svobody a prvního nekomunistického velvyslance své země ve sjednoceném Německu.

Jiří Gruša zemřel jen několik týdnů po svém projevu, kterým zahájil „Fórum střední Evropa“. Z dnešní konference by měl velkou radost.

Ulf Großmann přednese referát jako zástupce svobodného státu Sasko. V roce 1989 se angažoval v rámci mírové revoluce a do roku 2008 byl starostou města Zhořelec (Görlitz). V roce 2011 byl zvolen prezidentem Kulturní nadace svobodného státu Sasko.

Svůj příspěvek nadepsal „Domov v moderním světě“ a vyzývá nás k zachování rozmanitosti a utváření kulturní proměny na cestě k mezinárodnímu dialogu.

Dnes jde o to, abychom převzali zodpovědnost za společnost a hledali příležitosti aktivní účasti, politické a sociální participace. V tom spočívá podstatný prvek toho, co dnes pro člověka znamená svoboda. Svoboda je předpokladem odpovědnosti. Využije-li se aktivizující potenciál současného pojmu domov, není to již jen administrativně plánovaná kultura pro všechny tak jako dřív, nýbrž prožívaná kultura všech.

Pojem domova, který opět posouvá do popředí kulturně vzdělávací funkci občanské společnosti, by mohl být vhodným konceptem společnosti, v níž stojí za to žít a jež je přiměřená duševním a sociálním potřebám člověka.

Nyní mi dovoluňte, abych na tomto místě projevil uznání ještě jedné osobnosti. Je nám velkou ctí, že slova se jako náš host a účastník panelové diskuse ujme také pan doktor Vladimír Špidla.

Vladimír Špidla vystudoval historii a obhájil v tomto oboru doktorát na Karlově univerzitě. Od roku 2001 byl předsedou České strany sociálně demokratické. V letech 2002–2004 zastával úřad premiéra České republiky a následně do roku 2010 byl evropským komisařem pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti.

Náš zájem, napomoci setkání zástupců parlamentů se zástupci občanské společnosti zúčastněných zemí v duchu střední Evropy, tak získává další silný a přesvědčivý hlas.

Totéž platí i pro Jana Kohouta, mnohaletého ministra zahraničních věcí České republiky, který se velmi úspěšně ujal moderátorské role na politickém a diplomatickém parketu Evropy.

Jako moderátoru dnešní konference mu nyní připadne úkol požádat Jeho Excelenci pana Karla Schwarzenberga o jeho příspěvek.

My ostatní už můžeme být jen zvědaví na jeho slova k jeho vlastnímu a nám společnému tématu střední Evropa.

Děkuji vám. «

Domov a identita ve střední Evropě

Karel Schwarzenberg

» Dámy a pánové,

shromáždili jsme se, abychom diskutovali o něčem, co všichni nevíme, totiž zaprvé o střední Evropě, která bezpochyby existuje, ale rád bych vás vyzval, jestli jste schopni definovat její hranice. Já toho schopen nejsem. Je to čistě věc pocitu, proč řekneme v Budyšíně, v Drážďanech a v Terstu máme pocit střední Evropy, nicméně když jsme řekneme v Porúří a v Düsseldorfu, už tomu tak není. Někde na jih od Terstu pro nás končí střední Evropa, pak už je jasná Itálie, to

je něco jiného. Ale v Terstu cítíme tu atmosféru střední Evropy velice silně.

Je zajímavé, že my jsme se tady tomuto pojmu také dosti vyhýbali. Dobře si pamatuji, že byly doby, kdy jsme se jasně definovali příslušností k velikému dubisku a k východnímu světu Slovanstva, a pak nás to přešlo. Potom si naopak zase pamatuji na začátek devadesátých let, kdy dobří přátelé tvrdili, že jsme součástí západní Evropy. To jsme samozřejmě nebyli nikdy. Máme jinou mentalitu, máme jinou tradici,

máme jinou politickou kulturu, jak jsme v posledních týdnech také zjistili, tudíž jistě nepatříme k západní Evropě. Nic nám nepomůže, zůstaneme střední Evropa a z této polohy se nepohneme; naše země se také vzdor všech mentálních pohybů nehnula ani o milimetr. Smíříme se s tím, že jsme střední Evropa.

A obdobně nejistý pojem je dobová identita, obzvláště poté, co jsme zažili 20. století, kdy lidé identitu měnili často vědomě, často i proti své vůli. Například naše velká krajanek Madeleine Albrightová, která se narodila jako dcera československého diplomata, vyrostla vědomě v této atmosféře, nicméně jednoho dne se rozhodla pro to, že bude plným srdcem Američanka, ačkoliv na svou starou vlast nezapomněla a ani na český jazyk. Rozhodla se však pro nový domov, jako spousta lidí z Evropy, kteří emigrovali do Ameriky. A zastali se, už jen z pocitu velké demokratické země, myšlenky Spojených států a našli tu novou identitu.

U nás v Čechách, když se tak podívám, máme snad relativně největší počet lidí, jejichž identita, pojem identity a samo její chápání, se během jejich života strašně změnila. Byla to více než třetina našich obyvatel, naši spoluobčané, kteří spolu mluvili německy, nebo naši spoluobčané, kteří patřili k národu izraelskému. Některé z nich jsem znal, starou generaci, která vyrostla ještě v době mocnářství, v německém jazykovém prostředí, a tak se ještě řekněme do začátku třicátých let cítili vlastně více spojeni s německým národem. Pak přišla třicátá léta, kdy se samozřejmě velice vědomě identifikovali s demokratickým Československem. To zaniklo, a pokud lidé tyto pohromy přežili, našli novou identitu v Izraeli. A samozřejmě to nebylo z oportunismu, byla to potřeba jít do svého kulturního prostředí, své identity, v čem byli vychováni a tak dále.

Musíme si uvědomit, že identita je v našich stoletích vědomé rozhodnutí.

Dříve člověk, který se nehnul z místa – narodil se, vyrostl, pracoval a zemřel ve stejné vesnici nebo městečku –, neřešil otázku identity, byla to samozřejmost, byla to danost. V dnešní době tyto pevné pojmy neexistují. A ano, člověk vědomě, či někdy nevědomě, svou identitu mění. Já jsem měl jednoho staršího známého, který bydlel na západu Čech, pocházel z významné české rodiny. Nicméně jednoho dne se probudil, na podzim 38, a zjistil, že je německým občanem, tudíž byl po roce 45 také odsunut. Jednou jsem ho daleko ve Švábsku navštívil a on: „Pojď ke mně, já si konečně můžu zase pokecat, mně to tady tak strašně chybí!“ On prostě byl pořád ještě zde doma, ačkoli tehdy už třicet let žil daleko od našich hranic. I to je identita.

Samozřejmě jsou pak i lidé, kteří byli nuceni opustit svou vlast, a pocit identifikace je u nich dokonce mnohem silnější než u těch, kteří zde zůstali. Bud' – a to jsem také zažil – se vědomě rozloučili se svou starou vlastí, vědomě už ani nepěstovali jazyk, hledali novou identitu ve své budoucnosti a někdy i v budoucnosti svých dětí, což pro ně bylo důležité, anebo někteří naopak citově zůstali se vším pořád doma zde, zde měli svou identitu.

Pojem identity je tedy v naší generaci něco naprosto odlišného než ještě v minulém století, kdy se pomalu tento pojem objevoval. A samozřejmě je tu například i národní identita – není to tak dávno, teprve v 19. století jsme změnilí zemskou identitu v jazykovou. Najednou nebylo důležité,

v které zemi se člověk narodil, nýbrž kterým jazykem mluvil, což předtím bylo přesně opačně. Domov určovala ta země, ke které jsem patřil. Také to samozřejmě do jisté míry souvisí s velkou společenskou změnou od čistě agrární zemědělské společnosti ve společenství, která již byla určena průmyslem, obchodem a právě komunikačními prostředky, tj. jazykem. A najednou právě jazyk byl určující, kam se člověk počítá.

Měli bychom se opravdu někdy hlouběji zamyslet a uvědomit si, že je spousta lidí, obzvláště u nás, kteří částečně sami nevědí, co je jejich identita, a ani o tom příliš nepřemýšlejí, anebo je naopak celý život doprovází jistý rozkol, rozpor sama se sebou. I to může být identita: že po celý čas bojuju sám se sebou, co jsem, co budu, co je moje rodina... Nicméně to jsou spíše osobní a psychologické problémy.

Něco jiného je, že ať jsme tam či onde, jsme povinni jako lidé a jako občané se za místo, kde jsme, také plně zasadit. Nemáme výmluvu – a pokud si to myslíme, jen se hluboce mýlíme. Nelze si myslet, že musím-li bydlet stovky či tisíce kilometrů od místa, kde jsem se narodil, že nemám povinnosti vůči zemi, městu či vesnici, kde toho času žiju, pracuju a vydělávám. Člověk má povinnost vůči té společnosti, ve které je. Samozřejmě udržuje přátelství se sousedy ze svého mládí, ale povinnosti má tam, kde dneska žije. Z toho musíme vyvozovat, že identita nás neosvobozuje od povinností být činní tam, kde právě žijeme. Abychom tam splnili svoji občanskou povinnost a zasadili se o to, co platí pro všechny, ať jsme Češi, Němci, Rusové, Američané, Židi či Japonci. To všechno jsou zásadní pravidla lidstva, o která se musíme zasadit. A nemáme stavět rozdíly ve vývoji dějin,

kultury, vlastní rodiny, náboženství, nad toto první, nad tuto naši povinnost.

Jsem přesvědčen o tom, že před sebou máme ještě jednu velkou změnu identity, ale to bude asi několik generací trvat. Když dneska potkám někoho, kdo mluví s nějakým přízvukem, a zeptám se ho, kým je – a setkávám ho v New Yorku nebo v Hongkongu nebo v Manile nebo v Džiddě v Saudské Arábii – řekne mi, že je Španěl, Čech či Angličan. Ještě nejsme tak daleko, aby řekl: „Já jsem Evropan a pocházím z Čech nebo z Anglie nebo z Německa.“ Ale asi se nám to v příštích generacích stane, asi je to žádoucí, abychom přijali tuto širší identitu. Když jste se před dvěma sty lety zeptal někoho, kdo pocházel z Mnichova, řekl vám, že je Bavor, když byl z Drážďan, řekl, že je Sas. Dnes, když je takový člověk v zahraničí, řekne jako první, že je Němec, a teprve potom eventuálně vysvětlí, že je z Bavorska, z Hesenska či ze Saska. Já doufám, že dospějeme k tomu, že se jednou budeme cítit jako zodpovědní občané Evropy. A tak to také přijmeme, což neznamena, že bychom zapomínali na svoji identitu užší, tj. na národ nebo evropský stát, ze kterého pocházíme.

Já osobně jsem žil v různých zemích staré dobré Evropy, v různých zemích jsem také pracoval a přebíral odpovědnosti, a když se mě někdo takhle ptal, říkal jsem, že německy Heimat, česky domovina, tou zůstal po celý můj život kraj mezi Čimelicemi a Orlíkem. A samozřejmě to neznamena, že tam, kde jsem žil, jsem nebyl činný, někdy jsem lidem až příliš šel na nervy tím, co jsem dělal. Naštvat lidi mě těšilo v každé zemi tohoto světa, nejenom v Čechách, jak si někteří lidé tady myslí. I to je prostředek, jak si identitu uchovat.

né náboženské či národní a jazykové identity, ale nepřeceňujme naše vlastní problémy s vlastní identitou. Z toho někdy vyplývá strašný mindrák, který vede k tomu, abychom to vzali za záminku ospravedlnění nepřátelství a opovrhování někým jiným. To se nám velice zdárně vedlo v 19. a 20. století, a věru naši starou Evropu, a obzvláště střední Evropu, to zničilo, takže dneska je už sotva k poznání. Kamené památky, jako tento krásný palác, zůstaly, ale jinak když jedete po střední Evropě, od Sedmíhradska až do Prahy, zjistíte, jak moc se všechno změnilo. Jak se změnily naše národy, naše země, a málokdy k lepšímu. A to všechno, poněvadž jsme byli tak namyšlení a mysleli si, že naše identita je nade všemi ostatními. Buďme pokorní a neberme se tolik vážně.

Děkuji za pozornost. ◀

Dámy a pánové, vážně řečeno, neberme se sami příliš vážně. Byl to ohromný, tragický omyl a opravdu perverzní myšlení 20. století – a začalo to už ve století devatenáctém –, že pocit různé identity nám dává právo tím, kdo má jinou identitu, opovrhovat, válčit s ním, odsoudit ho, že je vlastně „podčlověk“, věčný nepřítel a tak dále. Bylo to však právě tím, že jsme se identifikovali se svým národem nebo především se svým náboženstvím, a všechno ostatní jsme považovali za nepřátelské. Nepřeceňujme sami sebe. Přijměme to, že jsme měli různé osudy, dospěli jsme doufám zralým uvažováním nejenom k tomu, že jsme přebrali různě

The background of the slide is a photograph of a highly decorative ceiling. It features intricate white plasterwork with gold leaf accents. The decorations include scrolls, acanthus leaves, and a central spiral motif. The lighting is soft, highlighting the textures and colors of the ceiling.

Referáty

Biografie a identita ve střední Evropě

Prof. Miloš Řezník

» Dovolte mi, abych nejprve srdečně poděkoval za pozvání iniciátorům a organizátorům dnešního setkání. Tématem,

jež stojí v nadpise, se zabývám od dob svých studií i v současnosti ve svých výzkumech středoevropských dějin. Z to-

hoto důvodu bych chtěl k dnešním úvahám přispět historizujícím pohledem.

Historizací mám na mysli přístup, v němž je identita ve střeoevropských souvislostech chápána jako kategorie podléhající historickým proměnám jak obsahovým, tak i formálním a funkčním. Odbornou výzvu pak spatřuji v tom, že historikové většinou pozorují a zkoumají spojitost mezi biografií a identitou, jedná-li se o identity a životy osobní, avšak mnohem vzácněji se přiklánějí k analýze identit kolektivních.

Při pokusu přiblížit se konexi „identita a biografie“ bych chtěl vyjít z autopsie, resp. ze zážitků, jež mi vyprávěla jiná, o tři generace starší osoba, a to před více než třiceti lety. Jde o vzpomínky jednoho muže, Čecha z východočeského městečka, který byl jako statečný voják c. a. k. monarchie nasazen v posledním roce první světové války na Piavě, pověstné frontě v severní Itálii, a byl tam zraněn. Po uzdravení a jakési dovolené se měl opět vrátit k vojsku. Cestu nastoupil 28. října 1918, tedy v den, kdy byla vyhlášena nezávislost Československa. Daleko se tenkrát nedostal, až na frontu nedošel. Rakouská armáda ostatně za šest dní kapitulovala. Až do vysokého věku byl poznamenán hrůzami války, které zažil. Tehdy ve válce denně bojoval na život a na smrt proti italským vojákům a kromě toho si byl vědom skutečnosti, že na italské straně bojovali také československé legie. Za celý svůj život nedokázal odbourat svoji averzi vůči Italům, ale ani o československých legionářích, kteří byli za první republiky uctíváni jako hrdinští bojovníci za národní nezávislost, se nevyjadřoval příznivě. Celou dobu však měl tento muž na stole portrét Tomáše Garrigua Masaryka, politického organizátora legií, a mně, tehdy dvanáctiletému chlapci, o prezidentu-zakladateli stále s největší úctou vy-

právěl. Zdůrazňoval přitom, že nemám věřit, co mi o něm tvrdí ve škole (nezapomínejme, že tato situace se odehrávala mnoho let před československým „převratem“ čili za hlubokého socialismu).

Kdybychom chtěli, můžeme v tom jistě spatřovat zmatení starého muže, který zažil všechny důležité zvraty, zakládání a zániky států, převzetí moci a okupace, jimiž byla ve 20. století jeho země obdařena. Snadno si ale dovedeme představit, že ve svém propojení protichůdných linií tradic nebyl osamocen: v první světové válce bojovalo mnohem více českých mužů věrně, byť ne nutně s nadšením, na straně císaře, než v řadách československých legií. Můžeme se domnívat, že většina z nich přesto uvítala československý stát, a pokud tak neučinili, přece jen dál nesnili o staré monarchii. Mnozí z nich tedy byli bývalí loajální rakouští vojáci, avšak identifikovali se se svým národem a svým národním státem, který se ale v meziválečné době odvolával na legionáře.

Bylo tedy souběžně vyprávění zážitků z bojů na straně Habsburků, averze vůči československým legionářům coby nepřímým válečným protivníkem na straně jedné, a uctívání Masaryka i pozitivní vzpomínky na první Československou republiku na straně druhé přece jen matoucím propojením nesmiřitelných protikladů, tradic, loajalit a identit, které se nakonec vylučují? Já tvrdím, že to nebyl ten případ. Toto spojení má totiž pevného společného jmenovatele, kontinuum, jež z různých prvků zformovalo koherentní, soudržnou strukturu: biografii vypravěče.

Ovšemže na tomto místě není mýněna biografie ve smyslu životopisu, ale mnohem spíše biografie jako představa

sebe sama, vnímání sebe sama. Lidé mají, či alespoň před nástupem postmoderny měli tu vlastnost, že si ve svém vlastním vnímání vykládali svůj život jako souvislý, kontinuální, smysl dávající vývoj, a to ve dvojím směru: každý z nás má nebo měl, nikoli bezpodmínečně jasnou či pevnou, ale přece jen nějakou představu o svém bytí, o svém budoucím životě, a každý z nás má sklony k tomu, aby při zpětném ohlednutí viděl a představoval si svůj dosavadní život – navzdory zvratům – jako kontinuální vývojovou řadu. Náš život ale nikdy není takový, aby byl současně kontinuální, smysluplný, koherentní a lineární. Jednotlivé jeho prvky dávají smysl, protože tento smysl jim teleologicky vinterpretujeme a události, zážitky a tak dále částečně teprve při zpětném ohlednutí navěšujeme na jakousi červenou nit – ne proto, že se obelháváme (to někdy jistě také), ale protože se nám při zpětném pohledu jeví právě tato červená nit evidentní, jasná a pochopitelná.

Na vypravěči, kterého jsem zmínil jako příklad, je zřetelné, že historické okolnosti pro naše vyprávěné biografie a autoportréty se mění. Se svou osobní identitou, s biografií můžeme zacházet dokonce vědomě a kreativně, ale naprosto svobodní nejsme ani v postmoderním světě, natož pak v dřívějších epochách. Prostředí, jež se stalo historií, milieu, společenské a kulturní pozadí utváří prostor, ve kterém se lidé mohou smysluplně pohybovat. Právě těmito okolnostem odpovídají individuální identity lidí. Lidé utvářejí historickou přeměnu okolností, ale ještě mnohem více a intenzivněji přizpůsobují nejen sami sebe, ale i své vidění sebe sama, své identity a biografie přeměně okolností. Obě komponenty pak často bývají dodatečně, a to vědomě či podvědomě, „autobiograficky“ uvedeny v souladu.

Právě v tom spatřujeme nadindividuální, takřkajíc intersubjektivní dimenze identity.

Individuální identita není myslitelná bez vazeb ke kolektivním, společenským identitám, a platí to i naopak.

Individuální identita a biografie fungují a jsou pochopitelné teprve tehdy, když korespondují a konfigurují se svým společenským a kulturním prostředím. Pro muže, o kterém jsem vyprávěl, ale i pro spoustu jeho krajanů bylo až do první světové války naprostou přirozeností chovat se vůči státu a jeho vladaři zcela loajálně, ačkoli měli například české národní smýšlení. Při ohlednutí o něco později se ale takové spojení jevílo mnohem méně běžné, pochopitelné a „normální“. S tím se každý musel vyrovnat, zorientovat se v proměněném světě a tento svět také spoluutvářet.

Není to ale tak, že by lidé byli nositeli jen kolektivní identity. Právě naopak, vztahují se k různým možným identitám – náboženské, kulturní, sociální, národní či etnické, regionální a lokální, genderové a mnoha dalším. Jejich vyjádření, význam a vzájemný vztah se v dějinách mění, a tím se proměňují také prostory pro rozhodování, v nichž lidé jako historičtí aktéři utvářejí svou individuální identitu. Právě moderna a pozdní moderna, tedy doba mezi pozdním 18. stoletím a dneškem, přinesly v této oblasti hluboké proměny. V souladu s tím vznikla moderní, masová společnost s rostoucí mobilitou a komunikací, ale zároveň i anonymitou jednotlivce. Stačí vzpomenout nejznámější pří-

klad, nové formování a vzestup etnicky definované národní příslušnosti k nejdůležitějšímu kritériu společenské příslušnosti během 19. století – to je forma, která vlastně vznikla teprve tehdy a zdá se, že v posledních desetiletích její působení ochabuje. Pomysleme však také na to, že jednotlivé národní koncepty produkují specifické vazby k jiným komponentům identity: většinou katoličtí Češi se tak nadchli pro husitské bojovníky středověku, protože je chápali jako zástupce národního češství. A tak byla uvedena do spojitosti představa německé národnosti s evangelickou konfesí, jež byla chápána jako výraz německého ducha, neboť luteránská reformace byla v historii interpretována jako německý počín, a to i přesto, že i v 19. století byla více než polovina Němců katolíky. Tehdejší současníci se museli s těmito protiklady vyrovnat, museli do svého individuálního pohledu na sebe sama zahrnout i tuto představu – to byla nutnost, s níž dřívější generace v takové míře konfrontovány nebyly.

Nové národní identity také korespondovaly s příslušností k teritoriím, politickým i historickým jednotkám, nejprve jen nepřímou. Přesto se vždy hledala vazba, a nadto individuálně biografická. V německo-českém sousedském kontextu nelze význam tohoto aspektu dostatečně důrazně akcentovat. Na jedné straně zahrnuje konfliktuální konotace a na druhé straně se ukazuje jako fenomén přímo střeoevropsky univerzální. Když nejznámější a nejnárodověčtější ze všech polských básníků 19. století Adam Mickiewicz začal roku 1834 v Paříži své nejznámější, v polské tradici přímo kanonizované dílo Pan Tadeusz slovy „Litva, má otčina“ a myslel tím svou běloruskou domovinu, nebylo zapotřebí nic vysvětlovat, třebaže dnes tato invokace občas způsobuje bezradné zmatení. Avšak regionální láska k otčině, u níž se

Referáty

Mickiewicz odvolával na historickou tradici Velkoknížectví litevského, se plně a bez rozporů začlenila do jeho polského národního patriotismu.

Vidíme na tom, že nejdůležitější konfigurace identity lidí se historicky proměňují: proměňují se společní jmenovatelé členů různě definovaných skupin, a proměňují se také vazby, jež vznikají mezi různými skupinovými příslušnostmi jednotlivých lidí. Právě pro střední Evropu je přítom typické, že nejdůležitější kritéria, kolem kterých krystalizují kolektivní identity, vystupují vždy ve zvláštní mnohotvárnosti. Při

zpětném ohlednutí se právě to jeví být příčinou jak produktivních pnutí a koexistence, tak i ničivých konfliktů.

Střední Evropa byla – a to v těchto místech nemusím nijak zvlášť zdůrazňovat – již od středověku prostorem, v němž se setkávaly rozmanité jazyky, etnika, vyznání a kultury, prolínaly se a vzájemně ovlivňovaly. Tato rozmanitost tedy navazovala na kategorie, které v příslušné historické epoše vykazovaly vedle síly zakládající identitu také konfliktní potenciál: vyznání ve středověku a raném novověku, jazyk a etnicita v moderně.

Zároveň však střední Evropa byla již od středověku také prostorem mobility jdoucí za hranice definované právě těmito kategoriemi. Vnitřní kolonizace i kolonizace jako taková ve středověku, náboženská migrace v raném novověku, rostoucí a konečně masová mobilita v moderně i hospodářsky, sociálně a kulturně motivovaná migrace vedly k tomu, že se stále setkávali lidé různých příslušností, že existovaly četné přechody a případy „hybridních“ identit lidí, jež neodpovídaly nejrozšířenějším vzorům a zpochybňovaly je. Biografie a identity, jak jsme již viděli, se dostávaly zejména po období moderního utváření států a národů ve střední Evropě do četných rozporů. Právě pro středoevropský region je příznačná v dějepise příslovečná „normalita nenormálního“ a „pravidelnost nepravidelného“. To je, zopakujeme to, předpoklad pro práci na vlastní biografii, na obraze sebe sama a autoprojektu skupin lidí i jednotlivců. V úvodu jsem na jediném konkrétním, náhodně zvoleném příkladu ukázal, jak je tato potřeba dána historicky. Je to pouze jeden z milionů možných příkladů. Troufám si tvrdit, že každý z nás v tomto sále se musel nebo musí vyrovnávat s podobnou potřebou, přestože se jistě zakládá na něčem naprosto jiném:

Neboť i naše nevyhnutelná identitní práce na obraze sebe sama, na biografii, je podmíněna jak individuálními predispozicemi, tak i historickými okolnostmi a – dovoluji mi ten výraz – duchem doby naší epochy.

Můžeme například vidět, že ve středoevropském rámci na rozdíl od – zhruba řečeno – západní Evropy zprvu v moderně nepanovala kongruence mezi etnikem, jazykem a stá-

tem, že národní identity kromě toho jen zřídka odpovídaly konfesijní příslušnosti a ještě výjimečněji územnímu vztahu k historicky vzniklým politickým jednotkám. Zde se ukazuje, že lidé a skupiny lidí ve střední Evropě čelili výzvě, jak zacházet s identitními neshodami a jak je kolektivně i individuálně biograficky zvládat.

Ze středoevropské rozmanitosti a souběžné mobility překračující sociální, územní a kulturní hranice, z prolínání hranic a historicky dané proměny identit vyplynula zvláštní fluktuace a kulturní transfer. Silné vzájemné vymezení – například konfesijní či národní – nemohlo tuto danost překrýt. Právě naopak bylo spíše následkem, výsledkem tohoto stavu. Snaha následně se vůči sobě vymezit byla tím silnější, čím silnější byla vzájemná fluktuace a stýkání.

To zase vedlo k hlubokému, neodstranitelnému proplétání v důsledku vztahů, transferu a mobility mezi těmi skupinami, které se od sebe chtěly navzájem vymezit. I samotné kategorie, jež k tomu využívaly a na něž se odvolávaly, například národ, byly součástí společných rysů. To dokládají vzájemné vlivy a inspirace ve střední Evropě, například mezi německým, českým, polským, slovenským a maďarským národním hnutím. Jediný pohled na budovy národních muzeí a národních divadel, ale i mnohých národních památníků ve velkém regionu mezi Německem a západní Ukrajinou, mezi Slovenskem a Baltským mořem stačí k tomu, abychom viděli, jak mezinárodní byl národní formální jazyk architektury. Další příklady by se nechaly najít ve všech oblastech. Největšími „wagneriány“ v dějinách hudby evropských národů byli často ti, kteří platili za národní skladatele: např. František Škroup, autor české národní hymny, který v Praze uspořádal Wagnerovský týden

dávno předtím, než se v Německu podobné akce staly samozřejmostí.

Proplétání a kontakty dominujících kolektivních identit doprovázely konflikty. Ty jsou dokladem hlubokého promísení středoevropských kultur. „Traumatické zážitky“ vedly k tomu, že dřívější soužití bylo idealizováno.

Z dnešního pohledu mohou být obě historicky nedělitelné komponenty – kontakt a konkurence, spolupráce a konflikt – viděny jako to, co ve smyslu „historického dědictví“ středoevropské kultury a národy spojuje.

V posledních dvaceti letech zvdalo právě vyrovnávání se s konfliktuální historií Němců, Čechů, Poláků, Slováků, Maďarů, Litevců a dalších velmi důležité impulzy k tomu, aby spolu mohli diskutovat, sekávat se a přinejmenším zčásti přijali odlišné perspektivy, anebo se do nich alespoň snažili vžít.

S ohledem na toto „dědictví“ se konečně intelektuálové, politici, spisovatelé i vědci během 20. století snažili středoevropskou identitu definovat. Činili tak na dvou úrovních: Na jedné straně se snažili vypracovat identitu střední Evropy, říci, co dělá střední Evropu střední Evropou. György Konrád, Václav Havel, Adam Michnik a mnozí další se zpravidla odvolávali na historickou existenci a zprostředkující roli mezi východem a západem, i když jednoznačně obhajovali okcidentální kulturní příslušnost. Na druhé straně se příležitostně kladla otázka, zda lidé – „malí“ lidé a „velcí“ historičtí aktéři – něco takového jako středoevropskou identitu či mentalitu nesou, mimo vyhraněné středoevropské vědomí, jež je charakteristické pro část našich současníků. Jiří Gruša, spoluzakladatel a člen kuratoria Fóra střední Evropa, patřil k těm, kteří dokázali přicházet s novými a přesvědčivými myšlenkami a jenž se k tomuto tématu přibližoval dokonce i svým biografickým přístupem. Ve své poslední knize Beneš jako Rakušan ukázal, že strategie jednání, myšlenkové postupy, náznaky řešení a společenské horizonty nás Středoevropanů se vracejí ke konstrukcím, myšlenkovým cestám a zvyklostem, jež jsou hluboce zakotveny v nadnárodních kulturních tradicích. «

A photograph of Ulf Großmann, a man with glasses and a goatee, wearing a dark suit and a red and blue striped tie. He is standing at a podium with a microphone, holding a small wooden object. In the background, there is a blurred image of a building and a logo with the text "Forum Mitteldeutschland".

Domov v moderním světě – zachování rozmanitosti a utváření kulturní proměny

Ulf Großmann

» Vážený pane předsedo Senátu,
vážený pane ministře zahraničních věcí,
vážený pane předsedo Saského zemského sněmu,
vážené excelence (velvyslanci),
vážení členové Parlamentu České republiky,
vážení poslanci Saského zemského sněmu,
vážení členové kuratoria Fóra střední Evropa,
vážené dámy, vážení pánové,

přijede-li člověk do Prahy, do zlatého města na Vltavě, zní mu vstříc kouzelná melodie, která je nezaměnitelně spjata s řekou, a ano, s celou touto krásnou zemí. Každé dítě ví, že to je „Vltava“ ze symfonického cyklu „Má vlast“ Bedřicha Smetany, jež byla poprvé uvedena v Praze v roce 1882. Tématem cyklu jsou mýty, krajina a historie, jsou to tedy hudebně převyprávěné příběhy ze Smetanova českého domova. Jedinečný symbol a zhudebněná podoba domova.

Sbor, který doma řídím, má v repertoáru různé německé písně z doby romantismu, jež opěvují domov. K nejkrásnějším písním našich vzdálenějších sousedů ze Slovenska patří píseň Eugena Suchoně „Aká si mi krásna“. Také píseň polského skladatele Stanisława Moniuszka zaujímá na hitlistu mého sboru jednu z předních pozic: „Přiletěli sokoli“. Moniuszko obdivoval spisovatele a etnografa polského romantismu Jana Czczota (1796–1847) a několik jeho básní zhudebnil.

Ve volném překladu text zní:

Přiletěli sokoli do zahrady zjara.

„Poleť s námi, kukačko, poleť do světa!“

Kukačko, poleť s námi, poleť do světa!“

*„Ráda bych s vámi, ráda bych letěla do dálav dalekých,
nemít tak ráda zahrady zelené, hnízdeček svých.“*

Přitáhli verbíři do domu velkého, nového.

„Pojď s námi, děvečko, vyvdej se za muže svého!“

Pojď s námi, dítě krásné, vyvdej se za svého!“

*„Ráda bych s vámi, ráda bych odešla do dálav dalekých,
nemít tak ráda matičky, domova, sester svých.“*

Mohli byste namítnout, že je to rozjásaný vlastenecký romantismus druhé poloviny 19. století v nejryzejší podobě. Mně se však zdá, že je to víc.

Pocházím ze Zhořelce (Görlitz), z města ševce a filozofa Jakoba Böhma, který se ve svých spisech opakovaně pokoušel intuitivně zpracovat prastaré základní otázky lidstva: Odkud přicházím? Kdo jsem? Kam jdu? Jde o původ a domov, u Böhma pak zejména o domov duševní a spirituální.

Autor polské písně naráží na psychologický fenomén, který ve své teorii reaktance (1966) důkladně prozkoumal americký psycholog Jack W. Brehm (1928–2009). V protikladu k obávanému stesku po domově, tedy touze po domově v cizině, stojí uměle vytvořený pojem stesku po dálkách, tedy touha po vzdálených místech a nedosažitelných dálkách v zasetí domova. Brehm pomocí psychologické reaktance popisuje opravdu komplexní obrannou reakci, kterou lze chápat jako odpor vůči vnějším nebo vnitřním omezením. Reaktanci zpravidla vyvolává psychický tlak či omezení svobody (např. zákazy, cenzura, hranice), jež se projeví vždy, když jsou vztahy mezi osobami nebo vzhledem k okolnostem vyvedeny z rovnováhy.

Neuropsychologové tvrdí, že dispozice našeho mozku je založena tak, aby z určujících zkušeností a hlubokých emocionálních zážitků vznikaly kořeny zdárného života a zároveň že jsou pro úspěšný život nezbytné kreativní sklony k autonomii. To předpokládá aktivizační potenciály a usilování o rovnováhu, jež se často zaměřuje na kulturní oblast. Možná, že básníci všech dob popisovali jistou ambivalencí mezi věčným „přicházením a odcházením“ v koloběhu života právě to, co pro nás dnes novým způsobem představuje tážání po „domově“.

Stesk po domově tak předpokládá touhu po místech, prostorech nebo i okolnostech v kulturních, sociálních či časových kontextech, které mají určité kvality a vykazují zvláštní charakteristiky hodné lásky a úsilí. Syndrom touhy po domově poprvé popsal lékař Johannes Hofer již v roce 1688 v Basileji. Jako „švýcarská nemoc“ se však tyto patologické syndromy neoznačují právě kvůli tomu.

Název se odvozuje podle švýcarských vojáků vyslaných do zahraničí, kteří silně trpěli steskem po domově. Ve Francii bylo až do druhé poloviny 18. století pod trestem smrti zakázáno zpívat nebo si hvízdát známou pastýřskou píseň Chue-Reyen, francouzsky Ranz des Vaches, protože švýcarští vojáci se při jejím poslechu nedokázali ubránit stesku po domově a svádělo je to k dezerci.¹ Tolik ještě jednou k podmanivé moci hudby v kontextu s domovem.

Ve Spolkové republice Německo byla v některých spolkových zemích zaujímajících velkou rozlohu, jako je Bádensko-Württembersko či Bavorsko, v posledních letech zřízena „ministerstva pro venkovské prostředí“, anebo mají být zřízena v brzké době. Tisk je rád označuje také jako „ministerstva domova“². Politika v naší zemi naznačuje, že domov je důležitým tématem, které se dnes lidí dotýká. Asi polovina veškerého obyvatelstva v Sasku žije na venkově stranou urbánních aglomerací. Jejich domovem je asi 3000 vesnic a malých měst v regionu. Avšak vysoké stáří venkovských obyvatel, dobíhající pakty solidarity (1995–2019, zvláštní odvody za účelem překonání následků rozdělení Německa ve východoněmeckých spolkových zemích) a klesající podpora ze strany Evropské unie staví politiku zejména v příhraničních regionech v nejbližších letech před velké výzvy.

1 de.wikipedia.org/wiki/Heimweh

2 „Heimat-Ministerien“, Süddeutsche Zeitung, 21. května 2013.

V sasko-českém pohraničí lze na základě studie o pohraničí 2012³ očekávat do roku 2030 na obou stranách hranice vysoký pokles obyvatel. Sníží se dostupnost zdravotní péče, bude se muset omezit nabídka přepravy osob. V rámci působení proti těmto negativním trendům chtějí sousední země Sasko a Česko do budoucna podporovat přeshraniční mobilitu prostřednictvím individuální dopravy, intenzivněji pečovat o krajinu a ochranu životního prostředí a zabezpečovat turistickou infrastrukturu. V návrhu plánu územního rozvoje země předloženého Saským státním ministerstvem vnitřní rovněž v roce 2012 se doporučuje usilovat zejména o zintenzivnění přeshraniční kulturní výměny a přeshraniční péče o kulturu. Jako zdůvodnění se uvádí, že kultura v Sasku nabízí významný lokální potenciál pro hospodářství a turismus. Rozmanitá kulturní nabídka přispívá k tomu, že Sasko je zvenčí vnímáno jako kulturní země a lidé tu rádi žijí na venkově. Tak lze působit proti dalšímu odlivu obyvatel z venkovského prostředí.⁴

Jistě i pro přeshraniční kulturní práci musejí být vytvořeny technické předpoklady: rychlé a finančně výhodné internetové připojení ve venkovském prostoru není rozhodujícím faktorem jen pro hospodářský rozvoj místa (udržení existence podnikatelských firem a zakládání nových), ale i pro kulturu. Nejen pro lidi, kteří aktivně vykonávají své zaměstnání, ale i pro žáky a studenty, rodiny a turisty dnes patří výkonný internet k životnímu standardu a při volbě tr-

valého bydliště, studijního místa či místa pro strávení dovolené může sehrát významnou roli. Internet představuje také základ pro dobrovolnické aktivity, bez nichž by zase mnohé kulturní akce ve venkovském prostředí nebyly myslitelné.

Vedle zajištění technické infrastruktury jakožto základu pro kulturní práci je jedním z hlavních úkolů kultury péče o společné hodnoty. První svobodně zvolený prezident Československa Václav Havel tak byl opět citován v článku, který vyšel v deníku FAZ krátce po jeho úmrtí 18. prosince 2011. Vyzdvihoval hodnoty, které utvářejí základ střeoevropského hodnotového společenství: „K této tradici patří ... podpora kultury prozíravé tvůrčí síly proti pouhé kultuře zisku, respekt před přírodou, krajinou, historickým dědictvím, (...) protest proti kultuře reklamy a konzumu stejně jako proti provincialismu, izolacionismu a tupému nacionalismu (...).“ Havel v jednom ze svých posledních textů nabádal ke kultuře lidskosti, odpovědnosti a svobody jednotlivce proti egoismu a totalitarismu všeho druhu. Jeho slova se tak mohou stát odkazem tohoto velkého českého politika, jež nám uložil jako závazek a povinnost.⁵

Bez bohaté a rozmanité kultury nemůže občanská společnost v obou našich zemích fungovat. Potřebujeme kulturu jako prvek dodávající našemu konání smysl, neboť zejména kultura poskytuje hodnotovou základnu, jež má zásadní význam i v dalších velkých společenských oblastech státu a ekonomiky. Povinností veřejné podpory kulturního dění obecně a konkrétně pak povinností Kulturní nadace

3 www.landesentwicklung.sachsen.de/download/Landesentwicklung/Diskussionpapier-Grenzraumstudie-2012_DE.pdf

4 Plán územního rozvoje země 2012 [Landesentwicklungsplan 2012] (Stav k 25. 9. 2012), vyd. Svobodný stát Sasko. Saské státní ministerstvo vnitřní, s. 170–171.

5 Václav Havel, Vom Wert der Freiheit [O ceně svobody], in: FAZ, 24. 12. 2011.

svobodného státu Sasko je tedy v jádru zachovat a utvářet „domov“.

Pod pojmem „domov“ přitom nerozumíme jen náš bezprostřední saský domov, ale i domov našich sousedů ve střední Evropě. Jde nám o dobré sousedské vztahy, o něž chceme pečovat a budovat je z prostředků kulturní podpory. Bez ohledu na to, zda jsme občany Německa a obyvateli Saska, či občany České republiky, v našem vědomí jsme Středoevropany.

To nám pomáhá překlenout všechny propasti z minulosti a spojuje nás v budoucnosti. „Prostor“, a v tomto ohledu patří v historickém výzkumu již dávno shoda, není oblast, která by se dala jednou provždy vymezit přirozenými hranicemi. Prostor je spíše určen tradicemi a způsobem chování lidí, kteří v něm žijí. A do slov vstupuje díky shodám v cítění a myšlení, a tak je prostor naplňován významem.

Tak vzniká střední Evropa jako výsledek společného myšlení a jednání, jako prostor sociálních vztahů, a nikoli tedy jako kartograficky vyměřitelná a definitivně ohraničená oblast. Ve starých pojmech myšlení národních států naprosto nelze myšlenku střední Evropy chápat. Střední Evropa proto nepředstavuje žádné ohrožení, je to fascinace a příslib. Hovoříme-li o střední Evropě, nejde nám o pevně definovaný prostor, nýbrž o zcela proměnlivé civilizační příznaky, které lze jako přeshraniční atributy aplikovat na jednotlivce i so-

ciální skupiny.⁶

Myšlenka střední Evropy vzniká i společným pocitem, že žijeme ve světě permanentních změn. Zdá se, že kolo dějin se roztáčí stále rychleji. Rostoucí akceleraci zažíváme v dobách globalizace všude na světě každý den nově jako tlak na osvojení nových poznatků, jako prezentaci nových produktů, jako vznik nebo rozpad politických a sociálních společenství, jako monetarizaci veškerých životních poměrů. Bude stále těžší nepocítovat přetížení v každodenním přívalu informací a ustavičné komunikace se vším a s každým, soustředit se na to, co je podstatné, být pozorný sám k sobě i vůči blízkým, kteří nás obklopují, přátelé, rodina, kolegové. Stále více jde o to, abychom se ubránili dotěrným „šumům“ z komunikačních přístrojů, které nás uvrhávají do pasivity a jimž se podvolujeme.

Co můžeme udělat? Musí nám jít, zcela ve smyslu slov Václava Havla, o integraci, o posílení sil, které drží naše západní společnosti pohromadě. Chceme se postavit do cesty individuálnímu či skupinově chápanému egoismu tím, že budeme hledat, co máme ve střední Evropě společného.

Nejlépe se nám to podaří, porozhlédneme-li se na poli kultury. Náš dnešní úkol tedy spočívá v tom, abychom v nových podmínkách demografických změn, úbytku nerostných zdrojů, poškození životního prostředí, ztráty jistot atd. vytvářeli prostřednictvím kulturní oblasti nové koncepty lidského soužití. Pokusím se dále vyzdvihnout aktivizující po-

6 Gunter Gebhard, Oliver Geisler a Steffen Schröter, Das „Prinzip Osten“ [Princip východu] – úvodní poznámky, in: ibid. (eds.), Das „Prinzip Osten“. Geschichte und Gegenwart eines symbolischen Raumes, Bielefeld 2010, s. 9–21, zde s. 11.

tenciál aktuálně chápaného pojmu „domov“ a – z perspektivy subjektu podporujícího kulturu – zdůvodnit jeho význam pro společnost.

Kulturní model „domov“ vznikl na počátku moderny jako reakce na zkušenost ztráty jistot. Domov tedy vždy byl argumentačním vzorcem, nešlo o přirozenou danost. Tento argument byl v minulosti využíván různě a posloužil i politickým účelům. Pojem „domov“ sloužil jako projekční plocha

našich tužeb, jako imaginární místo soukromí, jako prostor pro to, co je pravé, pravdivé, trvalé. V 19. a 20. století byl domov utopii zaměřenou do minulosti, protikladem života a světa lidí, který se vlivem pnutí sil industrializace a urbanizace ustavičně proměňoval.

Přitom vždy docházelo k identifikaci domova a určitých míst a prostorů: V Německu toto klišé tvoří určité obrázky krajiny jako například hory (od Krušných hor na německé straně –

tedy od pohoří Erzgebirge – až po Alpy) coby synonymum místa původu, bohatých citových vzpomínek na dětství, rodinu, přátele. Dnes víme, že prostor již nelze jednoduše chápat jako předem danou geografickou polohu, ale že prostor znamená námi lidmi utvářený postoj ke světu. Z kulturního hlediska je prostor „relačním prostorem jednání a představ“, v němž dochází k procesům zdomácnění. V souvislosti s rozsáhlými požadavky na mobilitu, pracovní migraci a globální uprchlická hnutí navazují lidé sociální vztahy, individuální sounáležitost mezi odcházením a přicházením.⁷

Filozofka Karen Joistenová z Mohuče na jedné konferenci, kterou na téma „domov“ uspořádaly v Sasku společně Kulturní nadace svobodného státu Sasko a Nadace Konrada Adenauera, prezentovala ve své přednášce tezi, že člověk je v zásadě na „cestě domů“. Najít domov a přitom být na cestě, to se jí však v podstatě jeví jako rozpor. Místo toho zdůrazňuje „dvojitou strukturu“ člověka, kterého na jedné straně utvářejí vazby k domovu a původu, na druhé straně bytí na cestě, touha chtít pryč a prolomit svou základní antropologickou ukotvenost.

*„Ráda bych s vámi, ráda bych odešla do dálav dalekých,
nemít tak ráda matičky, domova, sester svých.“*

V důsledku pak není domov strnulým útvarem, ale celoživotním a sebetvárným procesem zdomácnování ve stále nových pokusech s cílem dospět na určité místo. Toto „místo“

je potřeba chápat v širokém smyslu. Pojem nezahrnuje jen geografické místo, vesnici, město či region, ale také věci, pocity, vzpomínky, nálady, myšlenky.⁸

7 Manfred Seifert, Das Projekt „Heimat“ – Positionen und Perspektiven [Projekt „vlast/domov“ – pozice a perspektivy], úvod in: ibid. (ed.), Zwischen Emotion und Kalkül. „Heimat“ als Argument im Prozess der Moderne“, s. 9–22.

8 Joisten 2009, s. 2.

Tento proces neúnavného „bytí na cestě k domovu“ probíhá podle Joistenové prostřednictvím vyprávění. Každý člověk zná bezpočet příběhů, které ho spojují s druhými lidmi. Tím jsme všichni spjati hustou kulturní sítí vzpomínek, jež se vzájemně liší podle rodiny, ze které pocházíme, lokální tradicí, cestou, jakou jsme urazili za vzděláním, a tak se formují individuální životní příběhy. Zároveň však, odhlédneme-li

od jednotlivce, poukazují na původní společenství. Tyto poukazy se dají zviditelnit právě vypravováním.

Jak tomu rozumět? Ne náhodou je nejvlastnějším pracovním polem spisovatelů nejrůznějších generací povídka či esej. V základu každé povídky je fiktivní či prožitý příběh, zkušenost, která chce být sdílena a předávána. Pohled na současnou literaturu ukazuje, že tam je pojem „domov“ dávno domyšlen ještě dál: německý spisovatel Jörg Bernig, narozený roku 1964 ve Wurzenu a dnes žijící v Radebeulu u Drážďan, je nositelem Eichendorffovy ceny, která se od roku 1956 uděluje autorům se slezskými kořeny. Ve své knize vydané v roce 2011 v drážďanském nakladatelství Thelem pod názvem „Der Gablonzer Glasknopf. Essays aus Mitteleuropa“ [Jablonecký skleněný knoflík. Eseje ze střední Evropy] se přimlouvá za mnohohlasou, mírovou a živoucí střední Evropu, jež má své kořeny ve staré Habsburské říši. Ví, že Drážďany mohou na svůj starý význam opět navázat jedině tehdy, budou-li udržovat živé vztahy se svými sousedy v Praze a Bratislavě.

Hovoří-li tedy filozofka Karen Joistenová o narativních formách, v nichž se přibližujeme domovu, jde o vypravování a povídání, resp. o povídky ve smyslu literární formy. Kromě idejí a představ, myšlenek a vzpomínek znamená domov také jednání, aktivitu. Domov se tedy skládá z rozmanitých forem „zdomácnování a sžívání“ (Joistenová). Nehovoříme jen o myšlení a cítění, ale vždy také o aktivním jednání, které vede k hmatatelným výsledkům. Domov není tím, kam se narodíme a kde trčíme jednou pro vždy, ale je prostorem, který aktivně utváříme, místem, které si hledáme, jež si obsadíme tím, co je nám vlastní, a osvojováním si ho měníme. Není proto náhodou, že vzorec domov jako povídka se v ně-

kterých strukturálních přízracích rovná budování kulturního projektu.

Je-li řeč o projektech, máme na mysli konkrétní, prostorově a časově vymezitelné záměry ze všech oblastí kultury, jež vznikají z potřeby uskutečnění: umělec, muzeum, kulturní spolek, divadlo plánují nějaký projekt: festival, řadu koncertů či čtení, výstavu atd. – a spolu s partnery jej realizují. V přeneseném smyslu se i zde vypráví nějaký příběh. Často to bývají společné zkušenosti, jež tvoří základ nových projektů. Důležité je, že u projektů v takto chápaném smyslu nejde o rutinní každodenní jednání, ale o „srdeční záležitosti“, o aktivity, jež předpokládají zvláštní zapojení všech zúčastněných, protože odkazují nad každodennost. U kulturních záměrů tedy nemáme co do činění jen s narativy, se vzory vyprávění, jež svým vždy typickým způsobem generují „domov“, ale i s konkrétními formami osvojování prostorů.

Domov tedy neznamená jen to, že nalézáme a vyprávíme poutavé a vzrušující příběhy, ale i to, že nacházíme lidi, kteří nás poslouchají a chtějí s námi tyto příběhy sdílet. V neposlední řadě se to děje při společné práci. A to znamená také změnu perspektivy. Zabýváme-li se tématem „domova“, musíme myšlenkově vycházet z regionu, z místa. Co můžeme učinit, abychom „domov“ podpořili i finančně? Můžeme podporovat průkopníky, kteří utopický domov nejen myslí, ale také se ho reálně zmocňují a tím vytvářejí cosi konkrétního. Tato realizace pak může být předobrazem a popudem k dalšímu jednání tohoto druhu. Domov pak už nebude jen jako dosud administrativně plánovaná „kulturou pro všechny“, nýbrž prožívanou „kulturou všech“.

Uvedme dva příklady aktuální podpory ze strany Kulturní nadace:

Nisa Film Festival v trojmezí při hranicích s Českem a Polskem již několik let velmi úspěšně klade důraz na dialog a propojení mezi německou a středoevropskou filmovou kulturou. Klíčovou lokací festivalu je Kunstbauerkino v německém Großhennersdorfu. Dalšími místy, kde se promítají festivalové filmy, jsou mimo jiné kina v sousedním Hrádku nad Nisou. Záštitu nad festivalem převzal Martin Půta, hejtmán Libereckého kraje, Radosław Mołoń, vicemaršálek Dolnoslezského vojvodství a Sabine von Schorlemer, saská ministryně vědy a umění. Kulturní nadace svobodného státu Sasko podporuje festival již několik let. Kromě toho v posledním roce představenstvo Kulturní nadace vybralo Kunstbauerkino pro tříletou konceptuální podporu 2013–2015. Díky kontinuální podpoře v časovém horizontu až tří let lze ve svobodném státu Sasko umožnit dlouhodobě koncipované záměry či vybudování networkových struktur. Udělení konceptuální podpory představuje mimořádnou pečeť kvality udělovanou Kulturní nadací.

Projekt umělecké výstavy „SKOK“ odkazuje svým názvem k faktu, že z Lipska do Brna to vůbec není daleko. Tento projekt má vnést nové impulzy do vztahů mezi oběma partnerskými městy, a to v roce, kdy oslavují 40. výročí partnerství. K účasti byli přizváni čeští i němečtí umělci různých generací, kteří reflektují své zkušenosti s domovským městem. Výstavní projekt vzniká v těsné součinnosti s Domem umění města Brno. V neposlední řadě má tento projekt navázat také na aktivity iniciativy ZIPP – německo-české kulturní projekty (2008–2010) Spolkové kulturní nadace, za což se v kuratoriu zasadil umělecký vedoucí výstavy a zároveň ně-

kdejší ředitel brněnského Domu umění a pražské Akademie umění, architektury a designu Pavel Liška.

Oba příklady z venkovského i urbánního prostoru by měly ukázat jedno: Dochází-li k procesu zdomácnování a je-li zároveň rozšířena vůle lidí jít po této cestě k domovu, musejí si do budoucna svoji kulturu výrazněji utvářet sami občané a vybírat si z příslušné nabídky, která v místě je. Umělci mohou v tomto ohledu vykonat důležitou službu coby vyslanci. Právě přeshraniční kulturní projekty přispívají k odbourání jazykových bariér a ke vzniku společného domova. Jde o to, abychom vytvářeli nové možnosti aktivní účasti, s cílem co možná nejširší participace všech občanů.

V Sasku – stejně jako v dalších spolkových zemích – existuje bezpočet amatérských divadel, orchestrů, sborů, tanečních a hudebních skupin a dalších laických kulturních uskupení, které – vedle profesionálně pracujících umělců – Kulturní nadace rovněž podporuje. I odsud pak vede přemostění, spojení k vzájemnému pocitu společenství. Co jiného znamená domov než společně vykonávanou kulturní praxí? Kdo se ve svém volném čase sám aktivně věnuje hraní na hudební nástroj, kdo čte knihy anebo se zabývá tvůrčím psaním, kdo své děti posílá do hudební školy, hraje divadlo a navštěvuje výstavy, ten sám dokáže lépe ocenit hodnotu umění a kultury.

Kulturní hospodářství je také důležitým argumentem pro nový, aktivizující pojem domova. V Sasku i jinde kulturní hospodářství vzkvétá, doposud mu jen nebyla věnována patřičná pozornost. Do tohoto odvětví spadá filmový průmysl a galerie umění, stejně jako hudební branže, tedy pracovní oblasti specializované na produkci a zhodnocení kulturních statků. Mají společné to, že své publikum často nalézají právě v místě. S lokálními výrobky všeho druhu pak přispívají k identifikaci člověka s jeho domovem.

„Domov“ není nic strnulého a předem daného, je to flexibilní, proměnlivá veličina. Náš kulturní domov je celek, který se skládá z kvalitní kultury, laické kultury, masové kultury a kulturního hospodářství. Důležité je vnímat všechny formy realizace kultury jako rovnocenné.

Sasko je bohatá země a žije ze svého kulturního bohatství, z rozmanitosti, plnosti a živoucnosti svých kulturních zařízení i v odlehlých městských čtvrtích a nejmenších provinčních městečkách, dokonce i na vesnicích. Právě tato místa tvoří domov. Jde tedy o posílení toho, co pod označením „domov“ chápeme: Domov neznamená jedno, ale mnoho míst politické a kulturní participace. My, občané, sami určujeme, co je to domov a kde se realizuje.

Co to znamená pro vztah politiky a kultury?

Díky uměleckým projektům vzniká domov také jako nové místo výkonu politiky, neboť umělecké a kulturní projekty jsou často koncipovány tak, že překračují hranice zemí, a

zakládají se tedy na participaci. Přínos pro politiku je snadě. Na počátku 21. století dosáhla demokratizace nové úrovně, jež mnohé naplňuje obavami. Poměr mezi státem a občany musí být nově uspořádán.

Udo Di Fabio to na konferenci „Budoucnost domova“ pořádané Kulturní nadací svobodného státu Sasko v roce 2011 formuloval slovy: „Mají-li tedy domov a původ opět zaujímat nějaké významnější postavení, pak jen budou-li chápány v kontingenci a osobní abstrakci jakéhokoli místního vymezení a jen ve spojení konkrétního prostoru ve vyprávěném čase a prožívané socialitě... Domov v 21. století je akceptovatelný jen jako idea inkluzivní, otevřená a přístupná všem. Kdokoli říká domov, musí mít zároveň na mysli otevřený svět. Naše nové století dosud není ostře vyhraněné, naopak chce v řádu svobody dát spolehlivý základ rostoucí rozmanitosti.“⁹

Abychom dostáli této výzvě, dovoluji mi prosím na závěr ještě jednu zcela praktickou připomínku z perspektivy Kulturní nadace. Pro posílení myšlenky střední Evropy potřebujeme cílenou podporu. Kulturní nadace předložila v únoru 2013 koncept podpory mezinárodního kulturního dialogu, a to pod heslem „Získávat partnery, zprostředkovávat hodnoty, zastupovat zájmy“. Chceme tak podporovat výměnu a spolupráci mezi lidmi a kulturami, získávat partnery a přátele v jiných zemích, budovat sítě kontaktů a mezi lidmi, kteří jsou zainteresovaní na svobodném státu Sasko, na našich idejích a hodnotách, vytvářet dlouhodobá spojení. Kromě toho chceme s tímto programem podpory zprostředko-

⁹ Di Fabio, Udo, Heimat und Herkunft in entgrenzter Welt [Domov a původ ve světě bez hranic], in Zukunft Heimat, Dresden 2012.

vat v zahraničí pozitivní pohled na Sasko a Německo tak, aby odpovídal skutečnosti, a chceme propagovat Sasko jako místo ekonomiky, vědy a kultury.

Abychom tento program mezinárodního kulturního dialogu dokázali realizovat a podložit jej také finančně, potřebujeme podporu Saského zemského sněmu a saských poslanců, saské zemské vlády, ale i našich evropských sousedů. Přispějte prosím svými činy i vy, aby tento program podpory mohl být brzy skutečně k dispozici.

Děkuji! «

A photograph of a middle-aged man with dark hair, wearing a grey blazer over a light-colored shirt and a grey t-shirt. He is holding a blue and black microphone and looking slightly to the right with a serious expression. The background is blurred, showing what appears to be a wooden wall and a blue flag.

Dvě středoevropské biografie

László Márton

» Jak jsem vám již vyprávěl, vážené dámy a vážení pánové, na příběh Jánose Batsányie jsem narazil v Linci a byl jsem tak konfrontován s tematikou emigrace. Já sám jsem v emigraci nikdy nežil, ačkoli v prvních letech svého psaní jsem nemohl publikovat a útočiště jsem našel v překladu. Ale to by byl můj osobní příběh.

Ještě než jsem se setkal s postavou Batsányie, byl jsem také konfrontován se skutečností, že existuje jeden velký spisovatel, který žije v emigraci, a sice Sándor Márai, který je dnes znám také za hranicemi Maďarska, např. v Německu, v německojazyčném prostoru, v Itálii, ve Francii. Jeho díla byla přeložena do mnoha jazyků. Ve srovnání s tím pro

mě bylo obrovským překvapením, když jsem se v roce 1977, kdy mi bylo osmnáct, najednou dozvěděl, že Márai nežil mezi oběma světovými válkami. Částečně to pravda je, ale on v době mého objevu, v roce 1977, byl stále ještě naživu, žil v Kalifornii. Díla, která napsal po druhé světové válce, se v Maďarsku nesměla vydávat – byla sice v národní knihovně, ale uzamčená a nepřístupná. Romány, které napsal před druhou světovou válkou, sice dostupné byly, ale nikdo je neznal, nikdo je nečetl. Pak jsem objevil jeho nejvýznamnější díla. Přečetl jsem celé jeho životní dílo, mimo jiné Deníky; Zpověď; Země, země Nedávno byl v pozůstalosti objeven rukopis – název by v překladu zněl přibližně Chtěl jsem mlčet – jde o pokračování Zpovědi a přináší velmi kritickou analýzu Maďarska před druhou světovou válkou a krátce po ní, včetně popisu důvodů, proč musel emigrovat, anebo se k tomu cítil donucen.

Nemůžu jinak, abych tyto dvě postavy, mého románového hrdinu Jánose Batsányie a Sándora Máraie, alespoň krátce neporovnal a nepoložil si otázku, co nám, Maďarům, a dále Evropě přinesla maďarská exilová literatura a exilová literatura vůbec. Celkově vzato jsou tu i další významní exulanti v maďarské literatuře. Prvním z nich by byl Kelemen Mikes, který v 18. století doprovázel knížete Rákócziho do tureckého exilu. Byl vlastně zakladatelem moderní maďarské prózy. I on strávil spoustu času v exilu a rovněž v exilu zemřel, stejně jako Batsányi a Márai.

Jak Batsányi, tak i Márai strávili v exilu více než polovinu svého života. Oba se silně účastnili modernizačních snah své doby. Jak již bylo řečeno, Batsányi byl ve svých mladých letech stoupencem francouzské revoluce, narodil se roku 1763, během francouzské revoluce to tedy byl ještě mladý

muž. Později se stal zastáncem tzv. konstitucionální monarchie. To znamenalo sjednocení Evropy pod volnější centrální mocí, avšak se zachováním samostatnosti jednotlivých zemí a regionů. Tato koncepce tehdy nevyvolala žádný velký ohlas. Kniha, která byla tou dobou vytištěna, a to v němčině, byla dlouho považována za ztracenou, objevena byla až v šedesátých letech 20. století.

Márai byl odhodlaným, rozhodným a přesvědčeným občanem v zemi, kde byla myšlenka občanství vlastně velmi slabá. A nejen slabá, čelila i obviněním. Občanství v Karpatské kotlině ani neprezentovalo maďarský princip. To znamenalo, že města v Maďarsku ani nebyla maďarskými městy. Většina měst měla buď německé, nebo židovské obyvatelstvo, stejně jako naše hlavní město Budapešť – Budapešť platila ještě v 19. století za německé město. A mohl bych vyjmenovat minimálně třicet čtyřicet dalších měst z tehdejšího historického Maďarska, kde krásné gotické a renesanční stavby postavili němečtí občané a kde všechny civilizační vymoženosti zřídili buď Sasové ze Sedmihradska, nebo „Cipsové“ ze Spiše, anebo takzvaní „Poncichterové“, to byli dolnorakouští občané.

Sám Márai měl německý původ, jmenoval se původně Großschmied. Od raného středověku žily v Maďarsku skupiny německých obyvatel a již ve středověku se považovaly za poddané maďarského krále, a nikoli německého císaře, ačkoli tento císař byl často zároveň i králem. Pro Máraie tedy bylo občanství a občanský vývoj utopíí. Ale v jiném kontextu, např. v německých překladech se jeho díla brala tak, jako by popisoval reálně existující svět. Proto zde čtenář v německém jazyce najde vazby na občanský humanismus, které v maďarském kontextu nejsou, např. spojitost s Tho-

masem Mannem nebo Hermannem Hessem. To v originálu nebylo a ani to v něm nebylo objeveno. Proto např. román Svíce dohořívají, do němčiny přeložený pod názvem Die Glut, znamená v němčině něco naprosto jiného než v maďarštině. Znamená mnohem více, stal se z toho mnohem bohatší text, než jakým byl originál. Dá se zjistit, že Márai ve svých Denících a ve Zpovědi dokázal zachovat svou osobnost, autonomii své osobnosti. Něco podobného lze nalézt i v dílech Batsányie, s tím rozdílem, že nevěstná je převáž-

ná většina jeho odkazu, v důsledku mnoha domovních prohlídek i z biografických důvodů, že se cítil nucen své spisy spálit.

Oba přežili sami sebe a oba nechápali kulturní vývoj Maďarska v posledních letech svých životů. Batsányi nedokázal chápat maďarský romantismus, literaturu a kulturu takzvaného reformního období ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století, zemřel roku 1845, tedy krátce před velkou revolucí. Nerozuměl již tehdy existujícím revolučním myšlenkám, protože neviděl souvislosti s francouzskou revolucí. Tehdy během reformního období se maďarská literatura stala podruhé svéprávnou a samostatnou – poprvé to bylo za Batsányiova mládí, v době osvícenství – tehdy vznikly velkolepé básně, které napsal Mihály Vörösmarty, nebo romány Miklóse Jósiky či Józsefa Eötvöse. Stačí si přečíst tehdejší zápisky Batsányie; nevěděl si s touto literaturou rady stejně jako Márai s moderní maďarskou literaturou sedmdesátých a osmdesátých let. Ten nechápal, že lidé v maďarském socialismu vůbec píšou a že nadále existuje kulturní život. Považoval to za hanebnost a bezzásadový kompromis proto mu moderní a postmoderní díla, která občas četl, připadala jako cosi zmateného nebo šarlatánského.

Oba odmítali kompromisy, Batsányi nechtěl mít nic společného se šlechtickým provincialismem ani s nacionalismem, Márai byl ve své době důsledným antikomunistou a antifasistou. To přispělo také k tomu, že oba zůstali jakousi živoucí fosilií a tím na jednu stranu působí částečně komicky. Na druhou stranu jsou to i právě proto hrdinské postavy, a ačkoli působí zčásti komicky, přece jen jsou velkolepými vzory pro následující generace, neboť ukázali, že neexistující nebo zcela izolované myšlenky či myšlenkové světy mo-

hou být o desetiletí později opět plodné a mohou se realizovat v naprosto jiné historické situaci, jako je např. dnes existující EU jaksi pozdější realizací Batsányiovy koncepce. Či jinými slovy:

Batsányiova koncepce byla předznamenáním dnešního vývoje.

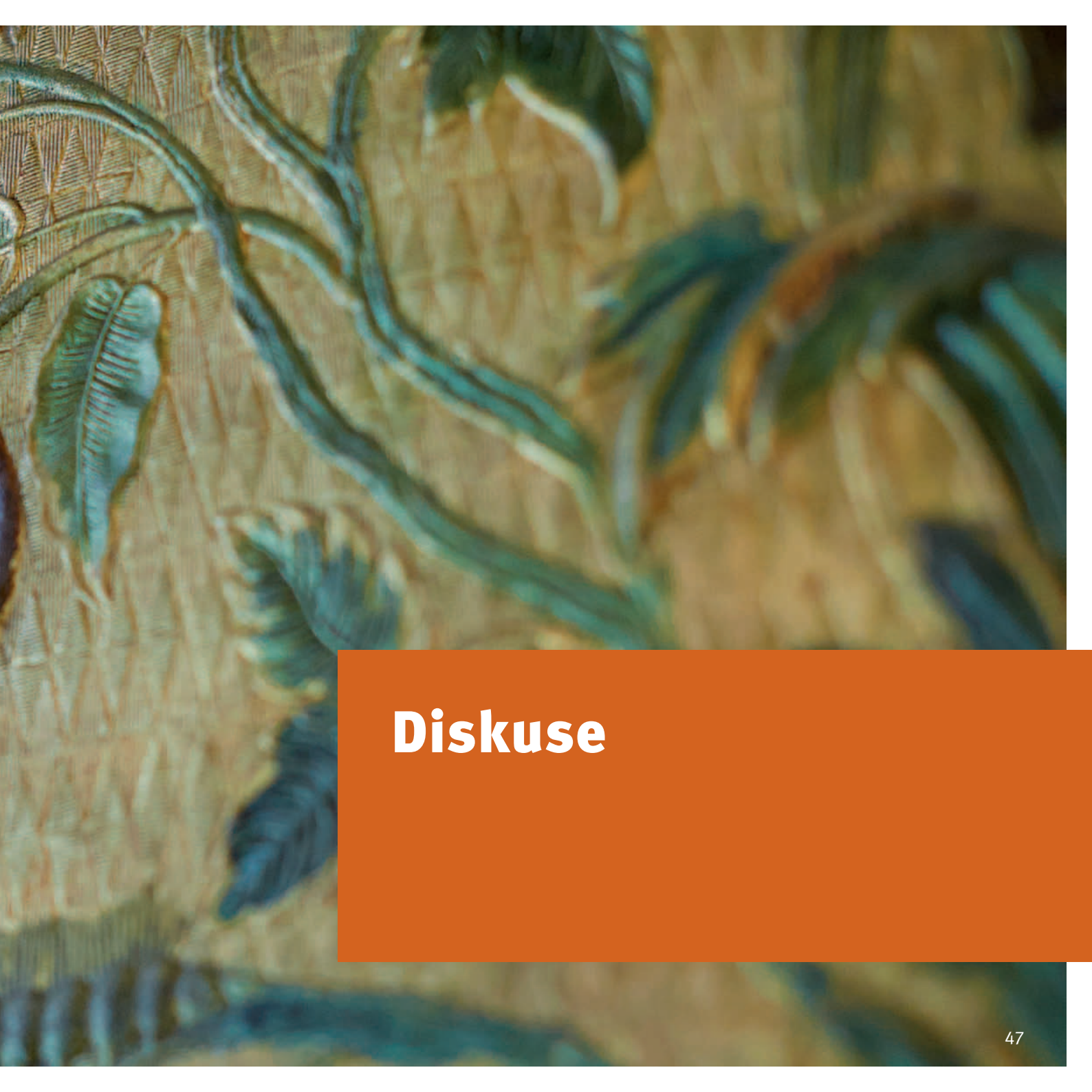
Márai řekl, že se domů nevrátí, dokud budou v Maďarsku sovětská vojska a dokud se neuskuteční demokratické volby, přestože i demokracií pohrdal, protože se domníval, že demokracie v Maďarsku by se realizovala spíše na nižší úrovni, jak napsal ve svém Deníku. Zdá se, že říkat něco takového v padesátých letech působí velmi nadneseně a domýšlivě. Ale krátce po jeho smrti se přece jen konaly první demokratické volby, zemřel roku 1989 a volby se konaly již v roce 1990. A o rok později odešli z Maďarska poslední sovětské vojáky. Fakt, že se Márai krátce předtím zastřelil, se dá jen zčásti vysvětlit jeho hlubokou osamělostí a nemocí. Uskutečnění své utopie už nechtěl zažít. Podle mého názoru se v tom zračí částečně jeho moudrost, chytrost, částečně i jeho hrdinskost, která nechyběla ani Jánosovi Batsányio-

vi. Tolik prozatím tyto krátké skici mého románového hrdiny a mého obdivovaného duchovního předchůdce Sándora Máraie. Případně ještě později při diskusi se k tomu můžeme vrátit.

Děkuji za pozornost. ◀

Diskuse

→ **Kilian Kirchgeßner** (moderátor):

Vítejte u druhé části naší konference. Navážeme tam, kde jsme přestali. Opět se budeme věnovat tématu střední Evropa a především tématům domov a identita.

Z příspěvků, které jsme dosud slyšeli, vyplynulo, že onen balanční akt mezi identitou a domovem se definuje na jedné straně jako cosi spojujícího a na druhé straně jako

něco, co znamená i hranice vůči druhým. Myslím, že to je aspekt, který bychom měli objasnit. Na úvod tedy zůstaneme určitou dobu u těchto pojmů domov a identita a ohlédneme se, i to zde totiž zaznělo, nazpět v čase, jak se tyto pojmy domov a identita vyvíjely právě ve střední Evropě. V posledním kroku této triády se opět zaměříme na budoucnost. Půjde nám přitom o perspektivy, na které rovněž chceme poukázat, jak to již zaznělo v referátu

pana Großmanna, a o to, co může domov utvářet v budoucnu, aby šlo právě o onen dobově aktuální pojem domova, jak jsme slyšeli.

Dalšími dvěma účastníky, které jsem ještě nepředstavil, jsou pan doktor Špidla a pan profesor Sokol. Vladimír Špidla je historik, bývalý předseda české vlády, působil šest let v Bruselu jako evropský komisař. Vítejte, pane

doktore Špidlo. Vítám také pana profesora Sokola, který je profesorem filozofie, je to bývalý ministr, bývalý kandidát na prezidenta České republiky, v době komunismu signatář Charty 77. Vítejte i vy.

První otázku bych rád položil vám, pane doktore Špidlo. Od pana ministra Schwarzenberga jsme slyšeli jednu větu, a sice řekl: Domov je tam, kde člověk přebírá odpovědnost, kde se angažuje. Vy jste se angažoval nejenom v České republice, ale i na evropské úrovni. Změnilo to u vás nějak chápání pojmu domov? Cítil jste se doma i na evropské úrovni, právě s převzetím odpovědnosti?

→ Dr. Vladimír Špidla:

Myslím, že výrok pana ministra zahraničí je opravdu velmi přesný, protože když jsem nastupoval jako evropský komisař, skládal jsem přísahu před Evropským soudem v Lucemburku a musel jsem říct, že budu zastávat evropské zájmy a nebudu přijímat instrukce národních vlád ani je nebudu vyžadovat. Čili prohlásil jsem, že se ztotožňuji s touto identitou. A doopravdy jsem se s ní ztotožnil; to nevytváří nějaký velký vnitřní tlak, protože když hovoříme o identitách, je třeba si uvědomit, kde je jádro naší identity.

Jestliže, dejme tomu, Španěl přijde do Čech, určitě ho nebudu nutit, aby se identifikoval třeba s některými liniemi české reformace. Ale přitom je tam dostatek základu pro identifikaci, který je v kultuře, v lidských právech, v demokratickém systému a podobně. Čili můj základní poznatek z Evropy byl ten, že jsme si daleko bližší, než jsem bez této zkušenosti uvažoval, a proto pro mě v podstatě nebyl žádný zásadní rozpor ani vnitřní problém, identifi-

kovat se se svou úlohou, zastávat ji poctivě a bez jakékoli vedlejší úvahy.

A snad ještě poslední poznámka, která to také zajímavým způsobem diferencuje. Já jsem měl samozřejmě kabinet, který se skládal z celé řady národností, a mým principem bylo, aby ti lidé měli co nejrozmanitější národnost. Šéfem mého kabinetu byla německá matka tří dětí, protože jsem vycházel z toho, že když zvládne rodinu se třemi dětmi, bude určitě organizačně zdatná, což se potvrdilo. Proč o tom mluvím? Protože při debatě, kdy člověk vždycky mluvil nějakým jiným jazykem než svým vlastním, jsem si velmi brzo uvědomil, že jsem vůbec nebyl schopen rozeznávat kulturní nebo národní původy. Byl jsem poměrně rychle schopen rozeznat, jestli ten člověk je právník nebo technik, to ano, identity dané vzděláním byly zřetelné, ale národní identity byly tak nezřetelné, že když jste si nezvykl, že Češi mají přízvuk na první slabice, a tím pádem i v angličtině i ve francouzštině to slyšíte, když jste tedy neměl tuto znalost o jiných jazycích, nebyl jste schopen poznat, jestli ten právník je Španěl nebo Němec.

→ Kilian Kirchgeßner:

Můžu dodat ještě osobní otázku? Odpověděl jste, jaké to bylo na politické úrovni, a změnilo se něco u vás osobně? Slyšeli jsme pojem „Heimweh“ – měl jste něco podobného v Bruselu, nebo jste se tam cítil doma?

→ Dr. Vladimír Špidla:

Neměl, ne, protože základní evropská struktura je do té míry podobná, že něčím takovým netrpíte. To bych musel mít „Heimweh“ v Písku, protože nejsem v Jindřichově

Hradci. Člověk nemá „Heimweh“ po nějaké abstraktní identitě, ale jak to bylo v té básni, máte prostě manželku a děti, stýská se vám tedy po vztazích, které jste tady zanechal, po těch toužíte, tam máte sentiment, ale po nějakých abstraktních strukturách ne, protože nejste tak daleko.

→ Kilian Kirchgeßner:

Pane profesore Sokole, vy jste jako filozof napsal stať, která má také příznačný filozofický název „Sousedství, blízkost a vymezení z antropologického hlediska“. Kdybychom to celé přenesli do naší diskuse, co je vaším základním poznatkem z této stati? Jak se vy jako filozof vyrovnáváte s tématem domova?

→ Prof. Jan Sokol:

Sousedství je obtížný vztah. Známe to z domácího prostředí. S lidmi na druhém konci města nemáte žádný problém, problémy máte vždycky se sousedy. Sousedství je choulostivá věc. Mezinárodní sousedství se pak silně komplikují jazykovou bariérou a bohužel změny, ke kterým došlo ve 20. století, narušily starodávnou tradici multilingvity, kdy si lidé rozuměli. A třetí věc: v moderním prostředí se státy silně centralizují, takže lidé na obou stranách hranice sice bydlí kousek od sebe, ale obracejí se k sobě zády. Na české straně Krušnohoří se dívají na pražskou televizi a na německé se koukají na lipskou, drážďanskou, berlínskou a tak dále. Všechno je vlastně obrácí k sobě zády. A přitom si myslím, že to choulostivé z tématu evropské integrace se odehrává právě na hranicích. To se neodehrává mezi Prahou, Štrasburkem, Bruslem, Berlínem a tak dál, ale tam, kde lidé žijí a kde si myslím, že takové velké téma a velký úkol je – já tomu ří-

kám – Evropu „sešívát“. Evropa je jakýsi koberec, mozaika všelijakých celků, a jde o to je sešívát tam, kde spolu sousedí. Bez toho to nejde. Je to strašně důležitá komponenta integrace, kterou není vidět v televizi. A to je důvod, proč jsem začal jezdit do Zhořelce, který je úplně laboratoř tohoto problému. Všechny ty potíže vidíte na místě, jak praktické záležitosti lidí od sebe spíš vzdalují, než aby je přibližovaly.

→ **Kilian Kirchgeßner:**

To je otázka, kterou můžeme předat přímo odborníkovi z Görlitz, ze Zhořelce. Jaké zkušenosti jste postupem doby získal vy, když jste město vnímal z různých perspek-

tiv a po desetiletí jste je zažíval z odlišných politických a společenských konstelací? Jak se soužití ve městě proměňovalo? Existují rozdíly? Také pojem času tu zazněl opakovaně, pojem dějin, změn, jež souvisí s časem – pane Großmanne, jak jste to prožíval přímo na místě vy, v tomto příhraničním městě?

→ **Ulf Großmann:**

Pochopitelně že rozdíly existují, a je dobře, že existují. Byla by to hrůza, kdyby byly národní identity sesypány do jednoho rendlíku a z něj by se stal tavicí kotlík. Pak bychom už ani pořádně nevěděli, kde jsou kořeny a kde zdroje, a přitom právě to jsme se vždy snažili vnímat na našem městě jako to, co je zajímavé. Jsme, jak pan Sokol správně rozpoznal a poznamenal, svého druhu laboratoř evropského integračního procesu. Přímo na místě tu lze vidět, kde jsou problémy, jak lidé reagují a především, jak reagují v situaci, která opravdu představuje takřka laboratorní podmínky.

Kdysi tu vedla hranice a z jedné strany na druhou se nedalo dostat, skoro jako by byla hermeticky uzavřená. Pozorovat tento proces nyní bylo a je velmi zajímavá záležitost. Právě toho jsme se snažili dosáhnout mimo jiné i s naší společnou reklamou na zaměření akce Evropské hlavní město kultury tím, že jsme říkali: ukažme tuto laboratoř. Ne abychom ukazovali, jak je tu všechno báječné, že tu nejsou žádné problémy, Němci a Poláci si rozumějí, naopak, právě abychom poukázali na rozdíly, jak tento evropský proces porozumění, integrace a konkrétně německo-polský proces usmířování funguje, jak funguje na místě, o němž jsme dnes již několikrát hovořili. A za posledních dvacet let se toho přirozeně událo

Diskuse

strašně moc. Mnohé už se normalizovalo. Samozřejmostí je pohyb z jedné strany na druhou. Podnikatelé se této situaci přizpůsobili, velké obchodní řetězce na německé

straně samozřejmě zaměstnávají i rodilé mluvčí, protože vědí, že přijdou i polští zákazníci a také budou chtít odpovídající služby, takže velké hobby markety a obchody

s potravinami mají polské zaměstnance. A jistě i z hlediska personální situace je normální, že také v oblastech lékařské péče máme velmi mnoho polských zaměstnanců v pečovatelských službách, nemocnicích atd. Trochu mi na tom vadí, že se kdesi na půli cesty ztratil onen jiskřivý náboj, pokud jde o tuto spolupráci mezi Němci a Poláky, ona touha objevovat, poznávat nové a také jít do hloubky – jak to ti Poláci dělají, odkud jsou, jak je to s jejich historií – jen zůstáváme na povrchu. Na povrchu všechno funguje, autobusy městské dopravy stále jezdí sem a tam, ale o dějinách, o vlastivědě, mentalitě a osobních příbězích, o kterých se tu dnes tolik mluvilo, o příbězích našich polských sousedů toho víme stále ještě příliš málo. Myslím, že i to je příznačné pro toto naše téma střední Evropa. Měli bychom toho o sobě vědět mnohem víc.

→ **Kilian Kirchgeßner:**

... a tím vzniká právě to, co jste, pane Řezníku, ve svém příspěvku označil za hybridní identitu. Pravděpodobně jste tak pojmenoval právě to, co mnozí zde z publika zažívají, mezi Maďarskem a Německem, mezi Českem a Německem, mezi mnoha dalšími státy. Když se ohlédneme nazpět, a nemusíme zacházet příliš daleko do historie, možná jen do uplynulých dvaceti let, odkdy jsou tyto hybridní identity skutečně silněji vnímány jako výhoda než jako nevýhoda či do jisté míry jako důvod k diskriminaci?

→ **Prof. Miloš Řezník:**

Hybridními identitami mám na mysli identity, které se vzpírají běžné představě, jež je sugerována například národní identitou nebo nacionalismem, tedy takové

identity, které převažujícím obrazům neodpovídají přesně anebo ne zcela. Dotkl jsem se tak normality ne-normálního. Při bližším pohledu s překvapením zjistíme, kolik lidí má v tomto smyslu hybridní identitu. Na druhé straně je to velmi typické pro lidi v pohybu, pro rodiny migrantů, rodiny smíšené, „smíšené“ tedy v uvozovkách. Právě v posledních dvaceti letech vytvořila mobilita mnohem větší prostor pro lidi s touto hybridní identitou, jen jsou stále méně hybridní. To je ten vtíp. Hybridita touto normalizací mizí, tímto šířením všech možných forem, které se ani v jednotlivých případech nedají zopakovat, žijeme tedy v čím dál větší rozmanitosti. Nenazýval bych to bezpodmínečně hybridní identitou, co tito lidé v Görlitz/Zgorzelci zažívají a jak se jejich životy vyvíjejí.

→ **Dotaz (z publika):**

Já nedokážu odolat pokušení, abych se ze svého jazykového hlediska nezamyslela nad tím, zda nám v dnešních nesmírně zajímavých diskusích v obou jazycích nechyběl jeden pojem, a sice otčina/Vaterland. Mluvilo se tady o vlasti/Heimat, ale to, co nám dává možnost se ztotožnit, přijmout za vlastní, to znamená vytvořit si vlast, je to, co přijmeme od otců. Jestli se ztotožníme s tím, že tam, kde jsme se narodili, jsme také převzali, určité vlastnosti, určité stereotypy jednání, které nám byly nabídnuty. Neměli bychom se tedy k tomu zastaralému či zprofanovanému pojmu zase vrátit a otčinu/Vaterland do těchto diskusí zahrnout?

→ **Kilian Kirchgeßner:**

Děkuji za tuto poznámku a prosím další dotaz.

→ **Dotaz (z publika):**

Připomínku paní generální konzulky rád přijímám. V Sasku, myslím, že před volbami do Evropského parlamentu, bylo běžné heslo: „Sasko náš domov, Německo naše otčina, Evropa naše budoucnost.“ Obracím se nyní na toto ctěné fórum s otázkou, kam do tohoto hesla zařadíme střední Evropu?

→ **Prof. Jan Sokol:**

Já bych tolik nehovořil o hybridní identitě. Myslím, že je mnohočetná, jak to vylíčil pan Špidla. Je na vícero úrovních a vzniká z tlaku globalizace. Člověk je usedlý tvor, a teď přijde globalizace. Musíme mezi tím nějak proplouvat. Tak si budujeme vícero rovin, které to nějak zprostředkují. Onen „návrat domů či do otčiny“ je podle mého soudu nutným následkem, reakcí na globalismus. Jde jen o to, aby jedno ani druhé nepřevážilo, aby to druhé nespoklo. Například i nacistické hnutí bylo reakcí na globalismus, takovou, která globalizaci neguje. A obráceně, tedy to, co nás učí neoliberálové, to je opak: spolke nás všeobecná kaše. Obojí je špatně.

→ **Kilian Kirchgöbner:**

Opět tu zaznívá myšlenka rovnováhy, o níž už jsme několikrát slyšeli. Rovnováha mezi individuální identitou a kolektivní identitou, to byla i slova, která jsme slyšeli od pana Řezníka, nyní jde o rovnováhu ve smyslu, jaký jste uvedl vy. Ke slovu se ale hlásil také pan Špidla, který se k této věci chtěl rovněž vyjádřit.

→ **Dr. Vladimír Špidla:**

Problém mnohočetné identity je v každém člověku naprosto pevně zakotven, protože když se mě někdo kde-

koliv zeptá, kdo jsem, řeknu: historik. To je moje první identita. Nikdy neřeknu Čech. A v jakém rozporu je identita historika s identitou Čecha? Nebo: jsem historik a sociální demokrat. Je to v rozporu s nějakou jinou identitou? Není. Je nutné si uvědomit, že naše identita je vždy složená z celé řady identit, které nejsou protichůdné.

A ještě jedna reakce na předchozí vystoupení: Problémem totiž je, že lidi jsou tvorové, kteří mají jednak teritoriální chování, a jednak mají ovšem jako základní strategii migraci. Protože všichni my, kdo tady jsme, jsme imigranti. Základní česká pověst říká, že jsme vzali své bohy a odněkud jsme přišli. Všichni jsme Indoevropané, přišli jsme odněkud ze severu Indie, a v podstatě celá struktura současnosti se do určité míry formovala v době stěhování národů, to znamená, kdy všechno bylo v pohybu. Stěhování národů byla svým způsobem raně středověká globalizace, protože to propojilo naprosto všechny kulturní okruhy, které se tehdy propojit daly. Vždy musíme akceptovat, že jedna z našich identit je, že jsme kombinovaně teritoriálně se chovající tvor, jehož jednou ze základních strategií pro přežití je migrace.

→ **Dotaz (z publika):**

Já mám dvě otázky, první se týká napětí mezi Evropou a regionální domovinou, druhá se týká pojmu domov. V jedné přednášce mi bylo řečeno: Člověk sice může globálně cestovat a globálně jednat, ale nemůže v globálu bydlet. Podíváme-li se na druhou polovinu 20. století, založili jsme na celém světě přes 6000 velkých institucí, ale v žádné časové epoše dosud neexistovalo zároveň tolik národních států. Moje otázka zní: Kde začíná domov, co je to vlastně osvojování domova, o jaký region se jedná?

Domov nemá hranice, je otevřený. V Drážďanech jsem pořádal seminář s komunálními politiky, při kterém šlo o metropolitní regiony v Evropě, jež spolu hospodářsky spolupracují. Celková tendence tohoto semináře vedla k tomu, že by se měl metropolitní region střední Německo zrušit, protože tam vůbec nepatříme. My v Sasku, v Drážďanech, i s Lipskem a Magdeburgem, patříme k Praze. Naším přirozeným regionem je povodí Labe, je to Riesa, Míšeň, Radebeul až nahoru k Labi. To je náš region. Náš region je tedy vymezen geograficky. Čím se takový region vyznačuje? Pane Sokole, vy jste hovořil o sousedech a o přesazích. Kde vlastně tyto přesahy jsou? Normálně bychom spolu přece komunikovali. Kam hledí Praha, když se rozhlíží po domově? Díváte se na Drážďany, nebo na Berlín a New York? To je první otázka, kterou adresuji také panu Špidlovi.

Můj druhý dotaz se týká samotného pojmu domov: Lze vůbec pojem domova používat pozitivně, aniž bychom ho používali retrospektivně? Myslím, že žádný pojem nebyl v posledních padesáti šedesáti letech tolik zneužit jako právě pojem domov. Zneužil ho národní socialismus, zneužil ho socialismus, a vůbec jeho dvojí šíře, tedy na jedné straně význam bezpečného útočiště, přijetí toho, že jsem někde doma, a na druhé straně i tak tvrdá fakta jako jazyk, krajina, kroje atd., ho stále prezentují tak, že se zdá zneužitelný. Již při přípravách tohoto semináře zaznívaly obavy, že je pojem domov používán čistě v právním smyslu, a zamyslíme-li se nad právními nároky na domov, co vlastně spatřujeme? Jak se ovšem dá pojem vlast použít kreativně? Nemyslím si ani, že by řešením mohla být patria, otčina. Patria patří patriotům a už zde se ocitáme v řízeném domově. Domov je mnohem

otevřenější. Rád bych tedy o této věci ještě jednou diskutoval.

→ **Kilian Kirchgeßner:**

Druhá otázka se týkala také lingvistických aspektů. Možná bychom mohli požádat o reakci spisovatele, který by se k těmto jazykovým otázkám mohl vyjádřit ze své perspektivy, pane Mártone?

→ **László Márton:**

Ano, kdysi jsem potkal básnířku, která přesídlila ze Sedmihradska, kde patřila k maďarské menšině. Jejím domovem přesto zůstalo Sedmihradsko, a nikoli Maďarsko, kde si připadala cizí. Nakonec zjistila, a řekla to doslova: mým domovem je jazyk. A sice jazyk, ve kterém psala a ještě i dnes píše své básně. Já jsem zčásti spisovatel a zčásti občan, a mám tendenci tyto dvě věci oddělovat. Pro mě jako spisovatele je domovem jazyk, ve kterém právě píšu. Mou mateřštinou je maďarština, nyní mluvím německy. Učinil jsem i pokus německy také psát, a to nikoli jako exiloví básníci, kteří jsou k tomu donuceni. Já jsem experimentoval, jestli budu schopen rozšířit svůj prostor, v němž se pohybuji, také v naučeném cizím jazyce. A nestal jsem se tím ani více, ani méně Maďarem. Moje identita se naprosto vůbec nezměnila. To je pochopitelně možné a v této situaci byl mým domovem právě onen cizí jazyk. Jako občan to vidím celé zase jinak. Ale ani tady není stoprocentní regionální vazba. Někdy začátkem devadesátých let jsem potkal starého maďarského emigranta, který říkal, že není ani emigrant, ani exulant, protože byl poslední zákonnou maďarskou vládou, ještě v roce 1943, vyslán do Portugalska, do Lisabonu, aby tam založil katedru hungaristiky. Po německé okupa-

ci Maďarska, resp. po puči Šípových křížů, už se do Maďarska nevrátil a i později zůstal v cizině, nejprve v Portugalsku, pak v Jižní Americe a v USA. Říkal: Tam, kde jsem já, je Maďarsko, tam je můj domov.

Jsou to samozřejmě extrémní případy, ale zároveň také důležité příklady, protože osobní autonomii nelze oddě-

lovat od menších či větších kruhů svobody, samostatnosti a odpovědnosti. Tyto faktory vymezují domov, který lze používat kreativně, který činí z určitého regionu místo, kde se dá žít. V tomto smyslu mohu odpovědět i na předchozí otázku: láska k domovu není nacionalismus. Nacionalismus přeče tyto hodnoty ničí. Již předchozí verze z 19. století, která spíše ještě byla otevřená, byla

přesto v tomto smyslu ničivá. A novější, agresivnější nacionalismus, který již hraničí s rasismem, je v tomto smyslu ještě horší. Patriotismus je podle mého názoru méně pružný pojem. Taková je moje představa vztahu k domovu, k domovské identitě a k používání jazyka. I ve smyslu komunikace občanů mezi sebou.

→ **Kilian Kirchgeßner:**

Vidíte to podobně, pane Sokole? První otázka ostatně směřovala na vás, v souvislosti s vaší zmínkou o přesazích v sousedství.

→ **Prof. Jan Sokol:**

Omlouvám se, nemluvil jsem tolik o přesazích, ale o sešívání. Pro mě je třeba Evropu vědomou činností sešívat. Rád bych podpořil také pana Großmanna v tom, že cílem by měla být naše zvědavost na souseda. Ve chvíli, kdy budou lidé na sousedy zvědaví, už je vyřízeno i všechno ostatní. A k té druhé věci – myslím si, že domov se nesmí stát programem. Už to je nebezpečné. Domov je něco, z čeho vyrůstáme, kam patříme jako určitá danost, z velké části, ale nikdy se nesmí stát programem. To by pak znamenalo, že můj domov není tvým domovem, a to už se vylučuje. Myslím si, že ono sešívání jednotlivých kulturních oblastí, je velkým úkolem i do budoucna.

→ **Kilian Kirchgeßner:**

Rád bych dodal ještě jednu otázku. Řekl jste pěkně, že domov se nesmí stát programem. V tuto chvíli ale v mnoha zemích zažíváme něco, co tomu trochu protiče. Maďarsko je takovým příkladem, další jsme nedávno viděli i v Česku, v prezidentské předvolební kampani, kdy se původ pana Schwarzenberga či jeho dvojité identity do jis-

té míry také náhle staly politickou otázkou. Na co bych se vás, diskutujících, rád zeptal: Myslíte si, že tato střední Evropa, tato otevřenost, tato identita, jež není výlučně národní identitou, je programem elit, anebo je to něco, co skutečně funguje i šířeji, i v masovém měřítku?

→ **Ulf Großmann:**

Já bych se vlastně rád vrátil k zajímavé otázce paní Krejčíkové, možná to trochu spojím. Paní Krejčíková nás konfrontovala s řekněme terminologickým protějškem pojmu domov, totiž s pojmem otčina. Já pocházím z Drážďan, v Drážďanech jsem se narodil, Drážďany jsou mým otcovským městem – nikoli mou otčinou, ale mým otcov-

ským městem, v tomto případě tedy územně ohraničeným prostorem, který lze kartograficky vyměřit, jak už jsem dříve řekl. Mým domovem je ale Görlitz, protože tam jsem si domov vytvořil, rodinu a všechno, co k tomu patří: příběhy, vypravování, rodina, přátelé, pracovní prostředí, které si člověk vybudoval, ale i mnoho nemateriálních věcí, které ani nejsou prostorově vymezené, které zacházejí do jiných oblastí, kde nedokážu vymezit ostré hranice, že právě tady můj domov končí. Třeba dneska zasahuje o něco dál, zítra už zase budu mít jinou činnost, třeba se změní moje rodinná situace, člověk se musí rozloučit s milovaným členem rodiny. Najednou dostává pojem domov naprosto jinou hloubku. To jsem se pokusil

zahrnout i do své přednášky. Abych se ještě dostal k vaší otázce, jak vůbec s tímto zatíženým, významově obsazeným pojmem zacházet? V Německu a v němčině to vůbec máme těžké, protože tu existuje neuvěřitelně mnoho pojmů, které mají negativní významovou zátěž. A já našemu úkolu, a tím i úkolu tohoto fóra, rozumím právě tak, že s určitými pojmy, jako v případě pojmu domova, budeme prostě zacházet tak, že si v souvislosti s ním budeme klást otázky, a ne že jednoduše řekneme: tento pojem už je obsazený, je negativně zatížený národním socialismem, socialismem, romantismem, tenhle pojem už nepotřebujeme. Vždyť žádný jiný nemáme. Proto si musíme sami pro sebe tento pojem nově stvořit a nově zformovat. Myslím v souvislosti s vaší otázkou, že k tomu patří i vyprávění historek, že se nesnažíme dělat to nějak abstraktně. Naším úkolem v Kulturní nadaci je pochopitelně věnovat se kulturní oblasti, ekonom by to viděl jinak, ale my přirozeně říkáme, že máme k dispozici prostředky, abychom vyprávěli příběhy, literární, hudební, abychom dělali projekty, které svedou dohromady partnery. A díky tomuto společnému vymýšlení, vypravování a naslouchání – a to je opravdu zásadní věc, nejde jen o vysílání příběhů a nápadů, ale také o ochotu tyto příběhy přijímat –, právě zde můžeme na mnoho věcí citlivě poukázat a udělat něco pro to, aby tento nový obsah pojmu domov získal také novou kvalitu.

→ **Dr. Vladimír Špidla:**

Sám pro sebe jsem si v politice vytvořil představu o dvou politických liniích. Existuje nekrofilní politika, nekrofilní linie hromadící moc a směřující k vítězství zničením druhého – mimochodem je to velmi dobře vyjádřeno v koncepci konkurenceschopnosti, protože jsme-li konkuren-

ceschopní ve vztahu k Číně, znamená to, že Číňané budou chudí a my bohatí. A pak je druhá koncepce, kterou je biofilní politika, založená obecně na transcendentálním akceptování života jako takového. Myslím si, že v pojmu „Heimat“ můžeme rozvíjet jeho nekrofilní linie, a víme, kam až se dá dospět, anebo naopak rozvíjet jeho biofilní linie, to znamená akceptaci života v jeho mnohosti, což není jednoduché, ale nemyslím si, že by to byl jen projekt elit.

→ **Prof. Miloš Řezník:**

Snad jen dvě malé poznámky k debatě v posledních minutách. Pokusím se teď jednou větou povědět vtip a na něm cosi ilustrovat. Jde o Angličana, a je to francouzský vtip. Jeden Angličan je pohřešován a po deseti letech ho

objeví na ostrově pokrytém pouští. Stojí tam tři domy, a když se Angličana ptají, co je to za domy, odpoví: první je dům, ve kterém bydlím, druhý je klub, kam chodím, a třetí je klub, kam nechodím. Je velmi důležité někam nepatřit, abych mohl říci, kam patřím. Nejde vždy bezpodmínečně jen o to, druhého nějak vymezit či vyloučit, ale někde také definovat svou příslušnost velmi vágně. To je právě ten rozpor s globalizací. Čím více globalizace, kterou lidé budou prožívat, tím více bude člověk potřebovat nějaké ukotvení, a to je právě tajemství tohoto nového vzestupu regionalismu, lokální identity a etnických kultur, které jsou teď neuvěřitelně trendy. Je opravdu zajímavé, že čím více globalizace, tím víc jsou globálně vidět etnické regionální kultury, a naopak. Stávají se stále důležitější.

A ještě jedna věc k domovu: Domov je polyvalentní, to znamená, že každý člověk, vy už jste to naznačil, může mít víc domovů na různých místech a v různém rozsahu. Já jsem Východočech, ale když potkám Brňana, jsem okamžitě Pražan, protože v Praze jsem se narodil, jsem i „Chemničan“. Řeknu to tak: Sasko jako můj domov. Pro mě je to domov na základě poznání. Chemnitz, to je město – musíte mít hodně fantazie, aby se vám to město líbilo [smích z publika] – to byly Drážďany a Lipsko. Když jsem se přestěhoval, neměl jsem zprvu příliš mnoho podnětů, abych se tam cítil dobře. Až později jsem se vyptával, prošel jsem si okolí, přečetl si o existenci města spoustu knih, jak to bylo po válce, v NDR, a město mi ale díky tomu nepřípadá hezčí, jen je mi srozumitelnější. Je to prostor, který dokážu číst, v němž se orientuji. Je to něco, co mi dává smysl. Člověk si tam připadá jak v důvěrně známém prostoru, kde má vzpomínky a místa,

znaky jsou ikonami, a to utváří domov. Někde, kam člověk patří, ať už tam patří z jakéhokoli důvodu.

→ **Dotaz (z publika):**

Děkuji. Právě tuto důvěrnost a známost bych také ráda zapojila do diskuse jako novou kategorii. Národní státy a možná i otčiny považuji za konstrukce, zčásti poměrně mladé historické konstrukce, které mají posloužit vymezování. Z mé perspektivy ale jde o to, co je nám důvěrně známé. Když padla Berlínská zeď a já byla počátkem devadesátých let ve Varšavě na návštěvě, vedli jsme rozhovory s panem Bartoszewským a panem Mazowieckým. Mluvili jsme o tom, že si v Evropě, ke které nyní jako Němka také patřím, připadám trochu nesvá, protože mi přijde cizí. A že by bylo dobré, kdyby do Evropy přijeli i další Východoevropané, abychom si v rozhovorech utvořili trochu jiný pohled. Pro pana Bartoszewského to byl zajímavý nápad, pan Mazowiecki mi dal polsky národoveckou odpověď. Bylo to iritující. Kam teď patřím? Jsem v Evropě, protože Němci jsou v Evropě, čímž teď patřím i k západnímu Německu, ale s Východoevropany mě spojuje řada známých věcí, například co se týče režimu.

O pár let později jsem projížděla Jemenem. Zemí, která také byla rozdělena na dva státy, na Jižní a Severní Jemen. Projížděli jsme Jižním Jemenem, Jihojemenec, východní Němka a západní Němec. Není to žádný vtip, opravdu se to stalo. Jeli jsme džípem kolem rozstříleného tanku do nejbližšího vádí a Jihojemenec a východní Němka si vykládali jeden vtip za druhým o Severojemenecích a západních Němcích. A západní Němec zaraženě řídil. Ke komu jsem měla blíž? S kým mě pojilo cosi známého? O pár let později jsem zase byla v Paříži a

tenkrát se mluvilo o Evropě a o tom, jak se Francie a Německo pokouší zvládnout onen prastarý konflikt, a opět jsem se cítila, že to znám. Možná, že to znám ještě lépe, než tehdy ve Varšavě. To myslím, velmi hovoří ve prospěch vaší teze. Musíme se s věcmi důvěrně seznamovat, pak si v nich budeme připadat jako doma. Opravdu považuji toto téma za důležité, jinak by to myslím bylo s Evropou těžké.

A ještě třetí anekdota. To bylo na malém ostrově před Keňou. Byla jsem dotázána, odkud jsem, a já si říkala, aha, Afrika, ostrov, a odpověděla jsem „z Evropy“, to bude v každém případě pravda. Řekla jsem, že jsem Evropanka, plná pýchy a hrdosti, krátce před válkou v Iráku. Dotyčný se na mě zadíval a opáčil: To přece nejde. A já na to: Ale ano, z Evropy. On: Odkud z Evropy, to přece musíš upřesnit. Tak jsem řekla: Jsem z Německa. Aha, Evropa je Německo. Evropu mi nespokli. Vůbec nevěřili, že existuje. Takže otázku, jak docílit důvěrnosti a známosti, musíme rozhodnout, a já s vámi jen souhlasím, když jste říkal, že v Krušných horách teče voda dozadu dolů a dopředu dolů, ale přes Labe se přece jen dostane zase k nám.

→ **Dotaz (z publika):**

Jmenuji se Milan Horáček, byl jsem za Stranu zelených v německém Bundestagu a později v Evropském parlamentu. S domovem a identitou mám úplně jiný problém. Proč? Pocházím ze severních Čech, z Jeseníků. Když jsem přišel do Německa, žil jsem nějaký čas v Hesensku – podobná krajina, spoustu lesů. Když jsem se potom vrátil, připravoval jsem s Nadací Heinricha Bölla tehdy ještě na československém ministerstvu za-

hraničí konferenci o exilu a domově: *Odchody a návraty. Tehdy, například se spisovatelem Škvoreckým, který byl dlouhou dobu v Kanadě, nebo s lidmi, kteří byli v Americe nebo v Římě jako Jiří Pelikán, jsme zjistili, že česká hymna klade v úvodu zajímavou otázku: „Kde domov můj? / Wo ist meine Heimat?“.* Hned však také dává odpověď: *„Voda hučí po lučinách, bory šumí po skalínách, v sadě skví se jara květ“.* Říkám to vědomě po předchozím vystoupení, protože nejen v lidových písních, ale dokonce i v české hymně je zakotveno, kde je můj domov. A teď můj problém: Teprve, když jsem musel domov opustit, v mém chápání tedy po roce 1968, kdy jsem byl v nepřímém smyslu odsunut, a našel jsem domov nový, pocítil jsem také nový stesk po domově. A sice když jsem se setkal s mořem, když jsem byl poprvé u moře. Pak jsem k moři jezdil dvakrát třikrát do roka. A když mi to teď několikrát k moři nevyšlo, cítím cosi jako touhu nebo stesk. Jsem úplně mimo a nemůžu jinak, aspoň na pár dnů k moři musím. A tak se teď ptám odborníků na domov a identitu, co je to? [Smích]

→ **Dotaz (z publika):**

Já bych chtěl na jednom příkladu vysvětlit, v čem je pro mě rozdíl mezi pojmy domov a otčina. Já osobně jsem Lužický Srb. Domovem Srbů vždy byla Lužice, ale v dějinách byli v Německu v politických kruzích i zástupci, kteří tvrdili, že Srbové otčinu nemají, a byli jim podezřelí. Anebo byli i mezi Srby mj. literáti, kteří v souvislosti s tím kterým konkrétním německým státem říkali, a možná právem, že tento stát není naší otčinou. To znamená, že my Srbové jsme nikdy nežili bez domova, ale občas přece jen bez otčiny, a možná to vůbec ani nebylo tak špatné, protože člověk potom tíhne k tomu, aby se tak snadno nestal pro tuto

otčinu případně i municí pro děla. Takže otázka, kterou bych chtěl položit, zní: Je vůbec ještě pojem otčina produktivní, anebo představuje protichůdný pandán k pojmu domov?

Druhý bod, na který bych chtěl poukázat, je následující. Dnes tu diskutujeme především o německo-českém a částečně také německo-polském vztahu. Když se ale podívám, kolik žáků a učňů například v Sasku se učí příslušný sousední jazyk, čísla sice pomalu stoupají, ale i přesto jsou vlastně – když dovolíte – směšná anebo přinejmením na nepřijatelné úrovni. V sousedních zemích v Polsku a v Česku to sice vypadá o něco lépe, ale zájem o němčinu podle mého v posledních letech klesá ve prospěch angličtiny. Nestaví se tu na kolej vlaky, které už dávno naši dnešní debatu přinejmenším částečně zpochybňují?

→ **Dotaz (z publika):**

Jen krátce k pojmu domov: Je filozoficky zajímavé, že pojmy vždy chceme a musíme definovat v jazyce, a pak zjistíme, že jsme narazili na hranice. U etymologie pojmu mír, německy „Frieden“, zjišťujeme následující: podíváme-li se přesně na původ tohoto slova, mají v základu stejný výraz také slova přátelství a svoboda („Freundschaft“, „Freiheit“). Hovoříme-li o domově, máme stejný problém. Myslíme pojem, aniž bychom ho slovně, jazykově dokázali uchopit. Když se podíváme do minulosti, obrat „bez domova“ („heimatlos“) se překládal také pojmem nuzný, bídný („elend“). Je to zajímavé zjištění, když člověk přijde na to, že když byl někdo v bídě, byl také bez domova, tedy zcela vykořeněný, prázdný. Myslím, že když se ohlížíme po nějakém pozitivním přístupu k pojmu domov, měli bychom ho vidět zde, tedy že nejsme vykořenění, naopak

máme kořeny, které zapouštíme a ožívujeme. A ještě poslední věc: s ohledem na genderovou politiku – neměli bychom zapomínat ani na mateřtinu. Jestliže to byla paní generální kozulka, kdo zdůrazňoval otčinu, chtěl bych teď já jako muž připomenout mateřtinu.

→ **Ulf Großmann:**

Abychom přešli také k praktické stránce, nejprve bych si dovolil krátce poukázat na to, jakou minulost má v němčině pojem Vaterland/otčina. Existuje církevní píseň, která se zpívá od raného 17. století až dodnes. Otčinou je v ní země nebeského otce. Nebe, kde už není žádné rozdělení podle jazyka a národů, to byla evropská pospolitost. Po napoleonských válkách, jak jsme slyšeli, tu najednou máme cosi nového: žehnání zbraní, rozdělení podle konfesí, a jestli jdete k polské armádě nebo různým jiným, pokud tuto tradici pociťujete dodnes, nebeská pomoc pro rozdělení národů.

Tím se dostávám k dalšímu, k důsledku. Dnes jsem s sebou vzal půl tuctu studentů z Görlitze a oni se mě ptali, co jsou vlastně konkrétní výsledky dnešního dne. Proč tyto eminence a excelence, které se tu dnes sešly, jaký to má mít praktický výsledek. Z toho, o čem se dosud diskutovalo, jsem se to ještě nedozvěděl. Ale studenti nad tím přemýšleli, ptali se: Proč vlastně Amerika usiluje o důvěru parlamentními programy a my tady, my neděláme nic? Proč, vaše excelence Štěchu, proč, pane předsedo Rößlere, neuděláme také něco takového, nějakou parlamentní iniciativu? Odstupme od elit a přiblížme se mladým lidem, pozvěme je na kratší nebo delší dobu, mladé Čechy do Drážďan a do zbytku Saska, mladé Sasy do Prahy a do zbytku Čech, abychom na této konkrétní úrovni opravdu

dovedli Fórum střední Evropa tam, kde má budoucnost, totiž k poznání, že náš domov je domovem společným, že jím je krajina kolem Labe. Děkuji.

→ Kilian Kirchgeßner:

Děkuji, coby pokus o shrnutí výsledku by to skoro mohlo posloužit už jako závěrečné slovo, ale tak daleko ještě nejsme. K výsledkům a perspektivám se hned dostaneme, ale ještě předtím tu máme poslední dotaz z publika, než zamíříme do cílové roviny na pódiu.

→ Dotaz (z publika):

Na mou poznámku z praxe nikdo nemusí odpovídat, ale přesto cítím povinnost vyslovit ji právě proto, že tu sedí mnozí, kteří budou rozhodovat o podmínkách dalšího přidělování prostředků na přeshraniční spolupráci. Chtěla bych říci něco k tématu „sešívání“ a kulturních projektů sešívání Čech a německy mluvících sousedů na hranici. Máme zkušenost s kulturním projektem, který by právě tomuto sešívání měl přispět, a to jsou Dny české a německé kultury, etablovaný festival, na kterém se podílí i generální konzulát České republiky v Drážďanech. Ve spolupráci s německými partnery jsme se pokoušeli získat podporu pro tuto podobu sešívání česko-saského regionu od evropských přeshraničních fondů cíle 3. Tato snaha ztroskotala na německé straně s poukazem na to, že takto dotovaný kulturní program tvoří konkurenci jiným kulturním organizátorům, kteří organizují své akce bez dotačních programů. Myslím si, že je zaprvé dobré vědět, že se něco takového děje, a zadruhé je dobré zamyslet se nad tím, jestli přidaná hodnota přeshraniční kulturní spolupráce s vícenáklady, které k tomu patří, nejsou důvodem pro to, aby se takto striktně nepoužívala podmínka konkurence-

schopnosti a nenarušování konkurenceschopnosti. V příhraničních regionech totiž vidíme, že úplně tak tržně výnosné to není, dělat přeshraniční kulturní akce, protože v praxi jich tam bez dotací moc není. Je to informace, o níž mnozí z vás vědí, a není třeba o tom diskutovat, ale cítila jsem povinnost to tu říct, jak je to na té praktické rovině.

→ Kilian Kirchgeßner:

Děkuji. Nyní jsme se z filozofické a historické roviny dostali již na úroveň politickou. Je to jako míč, který jistě brzy předáme směrem k závěrečným slovům oběma předsedům parlamentu a senátu. Vyslechli jsme si mnoho lingvistických nuancí, slyšeli jsme o otčině, mateřštině a četné definice, nicméně byla vznesena také celá řada otázek. Mnozí se skutečně popasovali s tím, abychom – a tak už nyní skutečně míříme do cílové roviny – nahlédli perspektivy toho, co jsme zde slyšeli. Jak se proměnil pojem domova, jak se stal tím, čím je dnes. Zastavme nyní u tohoto bodu a zaměříme pohled vpřed, jakým směrem chceme, aby se tento pojem vyvíjel.

Pane Großmanne, vy už jste jeden impuls vznesl a řekl jste, že by se mělo učinit víc. Taková je cesta k tomuto novému, dnešku přiměřenému pojmu domova. Odkud berete ten optimismus, že se to podaří?

→ Ulf Großmann:

Optimismus беру především ze zcela praktické práce: Když v Kulturní nadaci vidíme, kolik lidí je na cestě, a to právě mladých lidí, aby si v našem případě prostředky umění a kultury vytvořili domov, často i za hranicemi tím, že se iniciují projekty, na kterých vyrostli mladí lidé, pro které hrají hranice naprosto jinou roli, než jak tomu

bylo ještě v mé generaci, která se potýkala s tvrdými politickými hranicemi, a také s čímsi jako vymežováním, vyčleňováním. Naši studenti, někteří z nich jsou tu dnes mezi námi, zacházejí s těmito tématy naprosto bez problémů. My spíše hledáme, jak to umožňovat, v tom bych

se připojil k předchozí poznámce mé předřečnice. Máme zájem o to, abychom hledali formy, v nichž bude podpořena také tato spolupráce, tyto formáty – tyto umělecké a kulturní formáty – kde budou posíleny. Jako kulturní nadace to chápeme i jako závazek společnosti: finanční podporu, vytváření rámcových podmínek, aby taková

kooperace byla vůbec možná. A když potom člověk vidí, jak takové projekty fungují, jaký dlouhotrvající dopad mají u mladých lidí, že tímto způsobem skutečně vznikají kontakty a sítě kontaktů, jež mají zčásti opravdu dlouhé trvání, kde vznikají přátelství, partnerství – osobní, ale i ve smyslu hospodářském a kulturním, až k partnerstvím politickým –, pak kultura dle našeho názoru plní opravdu důležitou klíčovou úlohu. Proto také spatřujeme základní úkol naší stipendijní činnosti v tom, že budeme připomínat a tlačit na to, že na jedné straně má být samozřejmě podporována kulturní práce v rámci Saska, ale připomínám i svůj apel, který jsem přednesl již na závěr svého předchozího vystoupení, že potřebujeme také možnosti, abychom mohli doprovázet tato mezinárodní přeshraniční partnerství. Právě zde vidím veliký prostor. A vidím také velmi, velmi mnoho mladých lidí, kteří se toho chápou naprosto bez problémů a bez předsudků, pro které hranice už nehrají žádnou roli, a kdybychom se těchto mladých lidí, kteří tu s námi sedí, zeptali, kde budou studovat příští semestr, kdy je čeká semestr v zahraničí, slyšeli bychom: Argentina, Španělsko, Polsko, Česko, Prahu také někdo zmiňoval. Je to pro ně nyní již naprosto přirozené, a o to musíme usilovat.

→ Kilian Kirchgeßner:

Kultura jako klíčový úkol, to jsem vyrozuměl jako klíčové spojení. Využijme toho tedy ještě pro závěrečný okruh dotazů v tomto plénu. Na naší diskusi je pěkné, že se nám sešlo tolik různých perspektiv. Perspektiva kulturní, politická, historická a filozofická. Co je z vašeho pohledu – a tím tuto otázku kladu vám všem – klíčovým úkolem pro vytvoření společného středoevropského domova?

→ **László Márton:**

Kdybych měl shrnout podstatu střední Evropy do jedné věty, řekl bych, že je to oblast vklíněná mezi dvěma expanzivními regiony, západním a východním. Tato oblast během staletí pendluje sem a tam. Jednou přebírá vymoženosti ze západu, jak tomu bylo ve středověku, potom

přijde turecká expanze, pak opět vývojová fáze západního ražení, pak sovětizace. Nyní ve vývoji zažíváme opět mírovou fázi, abychom se, my, Středoevropané, zotavili z nevýhod předchozích desetiletí. Tyto šance se musí v desetiletích, která máme k dispozici, využít. K tomu je zapotřebí jedné podmínky, aby se z regionalismů nestaly

provincialismy a aby to nevedlo k izolaci jednotlivých zemí, ale naopak dále ke komunikaci, a to produktivním způsobem. Jako spisovatel bych mohl říct, že jednou podmínkou k tomu je vypravovatelnost našich příběhů a najít v této možnosti a schopnosti vyprávět společného jmenovatele. Řekl bych také společný jazyk, kterým nemusí být bezpodmínečně jazyk anglický, ale jazyk společných hodnot, které budou na jedné straně vyprávěny, a na druhé straně jim bude rozumět. To samozřejmě také znamená, a to už zde bylo zmíněno, že musíme dávat pozor na ty druhé, na sousedy a nejbližší další sousedy, a že jim musíme rozumět – jejich kultuře, literatuře, faktům. To je přibližně ono sešívání, ne celé Evropy, ale nejprve dílů jednoho regionu, což potom umožní připojení regionů dalších.

→ **Prof. Jan Sokol:**

Dovolte mi také drobný příběh. Pan Schwarzenberg říkal, že bychom se neměli brát tak vážně. Uvedu tedy jednu příhodu z naší rodiny. Můj zeť emigroval s rodiči v roce 1968 do Paříže, a když poprvé přijel do Prahy a v roce 1990 v zimě vystoupil na Smíchovském nádraží, na svém rodném Smíchově, natáhl ten příšerný smrad z briketového kouře a řekl: Domov.

A ještě k pojmu kultury: Je důležité si uvědomit, že kultura není jen to, co stojí v kulturní rubrice novin, ale už z definice všechno to, co závisí na lidské péči. Sám od sebe roste plevel, kdežto obilí je kultura. A myslím, že je velmi důležité si uvědomit – a zřejmě to myslěla paní konzulka – že toto jsou věci, které jsme zdělili, jsou nám uloženy, abychom s nimi nějak hospodařili. Ne vše, co jsme zdělili, je dobře. Spousty věcí, které jsme zdělili, se musíme

zbavit. Ale jen když se podíváme kolem sebe, je tu spousta toho, z čeho žijeme a o co se máme starat. Tohle vnímám jako kulturu, včetně té středoevropské, která si v mnoha věcech neuvěřitelně dobře uměla poradit s obtížnými podmínkami.

→ **Prof. Miloš Řezník:**

Pokud zůstaneme u hlavního tématu, které jste navrhl pro tento závěrečný okruh – kultura a role kultury – domnívám se, a zároveň ze své oborové pozice si myslím, že na mnoha historických příkladech vidíme, jak identity mohou být projekty, které lze propagovat. Mohou vznikat i jinou cestou, ale mohou být i propagovány a skutečně prosazovány. Šanci na úspěch to však má pouze tehdy, když to lidi něčím oslovuje, když to řeší problém, dává odpovědi na otázky. Zdá se mi, že v současném světě přes kulturní sféru, sféru kulturní práce a kulturní politiky, není už možné vytvářet konkrétní projekty identit a ty nějakým způsobem projektovat. Zdá se mi, že je velmi důležité – už jsem se o tom dnes zmínil v jiném vystoupení – vytvářet lidem možnosti a předpoklady, aby si sami k něčemu utvořili vztah, aby se jim jejich okolí stalo svým způsobem čitelné a důvěrně známé, aby se v něm mohli orientovat. Artikulace, jestli nějaká bude, dokonce ani není nutná, ta přijde eventuálně sama.

Čemu bychom se v kultuře měli vyhnout, je propagace konkrétní formy, konkrétní artikulace, ale to se podle mě neděje, a také příliš silné orientaci na témata, ikony, symboly, které považujeme za předpoklad pozitivní identifikace. Měli bychom lidi pro jejich domov, ať už je jakýkoli, získávat i tím, že je budeme přivádět k problémům,

že budeme tematizovat problémy jejich domova. Protože domovina, vlast v tomto smyslu, není jenom něco, co máme rádi, kde se cítíme dobře, ale vždy také něco, co nás zlobí. Protože teprve když nás něco rozhněvá, znamená to, že to považujeme za své problémy. Musíme se tudíž identifikovat nejen přes to pozitivní a „pěkné“, ale také přes to problematické, protože problémy nás zlobí tehdy, když se nás dotýkají. Problémy určitého prostředí nás tak s daným prostředím integrují. To je taková paradoxie regionálního, lokálního či jiného patriotismu.

→ Dr. Vladimír Špidla:

Myslím, že střední Evropa je daná především svou kulturní identitou, která je starší než nacionalismus. V každém případě v největších součástech kultury její etnický původ nerozeznáte. Těžko budete tvrdit, že barokní hudba je nějakým způsobem etnicky podmíněná, bez ohledu na to, že jeden z největších autorů je Bach. Myslím, že musíme rozvíjet tuto linii společné kultury, vytvořit něco, co bych nazval „mitteleuropäische Heimatkunde“ či něco takového, skutečně poskytovat znalost v širším slova smyslu. Vlast či Heimat je podle mého do značné míry společná expedice. Vytváří se mezi lidmi, kteří procházejí nějakým společným procesem, společným osudem. Podle mého názoru je potřeba vytvářet co nejvíc těchto společných expedic, protože teprve vztahy vyvolávají nějakou skutečnou aktivitu.

Poslední poznámka: Regionalistika z hlediska širšího konceptu ukazuje, že hranice vždycky vytvářejí chudobu. Když se podíváte na Německo, nejchudší oblasti jsou hranice mezi jednotlivými zeměmi. Když se podíváte u nás, jsou to území při hranicích a mezi jednotlivými kra-

ji. Přemáhat hranice tedy znamená otevírat prostor pro rozvoj. Jsem přesvědčen, že saská oblast a oblast severočeského bývalého uhelného revíru by ztratily velké možnosti dalšího rozvoje, kdyby se skutečně nepokusily srůst a vytvořit nějakou větší, jak už jsem řekl, společnou expedici.

→ **Kilian Kirchgessner:**

Myslím, že tato závěrečná debata ještě jednou ukázala sílu dnešní diskuse, že jsme z různých perspektiv nahlédli totéž téma a zaznamenali jsme celou řadu impulzů. Vám všem za to patří srdečný dík.

Závěrečná slova

Naše kořeny vedou na východ i na západ

J. E. Milan Štěch

» Nebudu se pokoušet formulovat nějaké závěry. Toto ostatně není zasedání, které se zde v Senátu běžně odehrává. Nebudeme přijímat žádné usnesení, ale dovoluji mi, abych se s vámi podělil o několik postřehů, které jsem dnes nabyl a které budou výrazem mého nitra, mých pocitů.

Dnešní setkání bych nazval setkáním za hranicemi běžných dnů. Je to setkání, při kterém mi chvíli trvá, než se z problémů – a my jich právě teď v naší zemi máme hodně – přenesu do úrovně, kdy je člověk schopen uvažovat o některých věcech, které se na první pohled nezdají důležité. Ve

skutečnosti však samozřejmě důležité jsou, a to tím, že formují naše přístupy a pomáhají nám, abychom se vzájemně poznávali. I my lidé, kteří se tak často nesetkáváme, kteří pracujeme přes hranice jednoho státu.

Nejprve chci poděkovat za nabídku, kterou jsme dostali, aby se konference o střední Evropě konala právě tady. Děkuji, že jsme se mohli zapojit do fóra, které před třemi lety vzniklo. Samozřejmě děkuji především panu předsedovi Rößlerovi, protože on je tím, kdo s touto myšlenkou přišel, rozvíjí ji a získává další spojení. Pokud mi to čas umožní, určitě se příští rok pokusím zúčastnit setkání, které by mělo proběhnout v Polsku. Chci poděkovat také všem řečníkům, protože právě oni určují tón diskuse a její kvalitu. Myslím si, že zde byli lidé, kteří mají velký rozhled, kteří nám mají co sdělit, od kterých se máme co poučit, a určitě o jejich slovech budeme přemýšlet. Také je na místě poděkovat pořadatelům a moc chci poděkovat tlumočnickům. Neměli to s námi lehké, zejména když se třeba četly úryvky z knih. Děkuji všem, kdo tuto konferenci připravili.

Nyní několik slíbených postřehů, jež budou výrazem mého nitra. Já pojem střední Evropa a identita přece jen více spojuji s oblastí duševní. I když má své materiální rozměry, pro mě je to především oblast duševní, což názorně vysvětlím na takovém obyčejném lidském konání, které se týká mé osoby. Vždycky se docela těším, když někam jedu ven, že budu hovořit s někým novým, zajímavým, že někoho poznám. Ale když jsem tam, po pár dnech se strašně moc těším domů. A to tím víc, čím se návrat domů blíží, a to znamená sem do Prahy, ale do mých jižních Čech, na Třeboňsko, do rodiště, kde žili moji předci tři sta let. Jako mladý chlapec a potom i jinou jsem se tomu vždycky trochu usmí-

val, když mi otec sděloval, že tam máme hluboké kořeny. Ale čím jsem starší a rodiče a další odcházejí, tím více se těším, až se zase domů vrátím. Tam je moje identita, tam patřím a tam je moje koncentrace střední Evropy.

Jsem samozřejmě Středoevropan, Evropan. Svým založením jsem eurofederalista, ale identitu mám doma, kde jsem se narodil, kde žili moji předci. Myslím si, že to je důležité. Jak napsal klasik, větry života nás můžou zavát kamkoliv, na jiný kontinent, do jiné oblasti, ale vědomí, že někam patřím, že mám někde domov, odkud jsem vyšel a kde mám zázemí, zůstává poslední nadějí. Je to silná opora do života, protože i ve světě můžu ztratit určité pozice, ideály, dokonce i naděje. Ale tou poslední nadějí, vírou v domov, je pro mě středoevropanství a identita. Nestydme se za to, budme schopni být všude ve světě, být tam znát, ale na druhou stranu nezapomínejme, kde jsme doma. To je jeden postřeh, který jsem chtěl sdělit.

A zadruhé si osobně myslím, že my jako Češi, kteří žijeme ve střední Evropě, máme kořeny skutečně hluboké a musíme a měli bychom o nich hovořit, abychom se ve světě neztratili. Hovoříme o tom, že naše civilizace patří do západoevropské civilizace. Je to určitě tak a hodnoty, ke kterým jsme se vrátili v roce 89, jsou hodnotami, jež znamenají nejvyšší úroveň civilizace. Máme to štěstí, že žijeme v euroatlantické části světa, kde je nejvyšší životní úroveň, i když máme řadu problémů. Ale na druhou stranu nemohu na tomto fóru nepřipomenout, že si v těchto dnech připomínáme 1150. výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu. A naše kořeny jsou samozřejmě také na východ a na jih, tedy do Soluně a do těchto oblastí, protože odtud k nám přišlo písmo a věci, které nás ve světě udělaly kulturním ci-

vilizačním národem. Hodnota komunikace je tedy aspoň podle mých poznatků spíše z tohoto světa. Ovlivňovaly nás obě dvě civilizační sféry – západní, ta velmi silně, ale historicky i ta východní, takže tímto jsme samozřejmě velmi jasně definovaní jako Středoevropané. A musíme se k tomu hlásit a vůbec se za to nestydět.

Když jsem byl mladý, ve škole nás učili, že náš směr je na východ. Když mi bylo asi čtyřicet let a podmínky se změnily, říkalo se: „My musíme koukat jen na západ.“

Ale ne, my jsme Středoevropané, koukejme na východ, koukejme i na západ, protože je to pro nás správné, naše kořeny vedou do obou směrů, o kterých jsem hovořil.

Domnívám se, že je potřeba hovořit, a proto jsou takováto fóra velmi prospěšná. Je ale třeba mít na paměti i to, že lidé, kteří na sebe většinou jen chtějí upozornit, mohou hodnoty identity, národního uvědomění a sounáležitosti, také zneužívat. Vidíme, že v Evropě se takové skupinky objevují, i v Česku slyšíme Čechy Čechům. Myslím, že to je nebezpečí, které musíme umět rozpoznat a se kterým musíme počítat, aby tyto velmi potřebné pojmy, jako je národní identita, identita s místem, kde jsem se narodil a kde žiju, nebyly zneužívané. Nelze stavět rasu, náboženského vyznání, ale třeba i místo, kde žiju, kde jsem se narodil, jako určitou prioritu, a myslet si, že druzí lidé, kteří tam jakoby nepatří, jsou lidmi druhé kategorie. Bohužel se to stává a my si musíme dát pozor i při takových diskusích, abychom těmto lidem nedávali určitým způsobem námět, ke kterému by se mohli

odvolávat. Musíme jasně formulovat, že tyto pojmy chápeme v kulturním prostoru, jako prostředek komunikace, a ne jako prostředek izolace.

Chci vám všem ještě jednou poděkovat. Bylo to pro mě přínosné a těším se na další setkání. Vám všem účastníkům přeji šťastnou cestu domů a ať se setkáváme v klidných dobách. Hezký den vám přeji. «

A photograph of Dr. Matthias Röbler, a man with short brown hair, wearing a dark blue suit, white shirt, and dark tie. He is standing at a podium with a microphone, smiling and looking to his right. The background is a blue and white banner with the word "SENÁT" at the top and "ČESKÉ REPUBLIK" at the bottom. A green banner is overlaid on the left side of the image.

Aby byly hranice prostupnější

Dr. Matthias Röbler

» Vážený pane předsedo Senátu,
milý kolego Štěchu,

ještě jednou bych vám rád poděkoval za to, co jsme zde dnes mohli zažít. Mockrát děkuji za možnost uspořádat dnešní konferenci v těchto krásných historických prostorech. Zaslechl jsem, že byste se rád zúčastnil i příští konference „Fóra střední Evropa“, která se bude konat v Polsku.

Velmi rád bych vás pozval – pravděpodobně to bude 24. října – i do Drážďan, abyste se zúčastnil Dnů české a německé kultury. Moc se na to těším.

Vážený pane předsedo Senátu, vážené dámy, vážení pánevé! Další krok „Fóra střední Evropa“ plánujeme logicky – a již jsme o tom diskutovali – ve Vratislavi. Bylo by báječné, kdybyste si i vy na toto setkání našli čas.

Dámy a pánové, rád bych připojil ještě několik děkovných slov. Janu Kohoutovi za moderaci jsem již poděkoval a nyní bych chtěl totéž učinit i u Kiliana Kirchgeßnera: Děkuji za tuto diskusi, děkuji za vaši moderaci.

Stejně jako můj kolega i já se vzdám závěrečného shrnutí, ale dovolte mi, abych upozornil na jednu mimořádnou věc: Vše, o čem jsme dnes diskutovali a co zde bylo řečeno, zdokumentujeme ve sborníku z této konference – pochopitelně česky i německy – a doplníme o fotografie účastníků. Rád bych vás na tento sborník nalákal, bude shrnovat vše podstatné a pravděpodobně se v něm najdete slovem i obrazem.

Šimon Petr byl „rybářem lidí“, a tak to i zůstane. My však využijme toto fórum také k „lovení“ myšlenek a nápadů a doufejme, že oka v naší síti nejsou příliš veliká, ale ani příliš malá, a všechno zachytí. Myslím, že je důležité shromažďovat nápady a učinit z nich koncepci. Na jednom se shodneme: Hledáme různé věci, které Evropu sjednocují a drží naši střední Evropu pohromadě.

Stejně jako kolega Špidla zastávám názor, že jsou tu pochopitelně tisíce let společné kultury a historie. Jde o velmi velkou a homogenní kulturu, která má mnohé společné. Evropské národy mají z 80 % kulturu společnou. Ale existují pochopitelně i národní specifika, jež se díky jazyku a literatuře – zejména v posledních dvou třech staletích – přece jen vyvinula v jistou zvláštnost. S ohledem na kulturu a dějiny je tu však mnoho společného.

Naše střední Evropa přidává ještě minimálně dvě věci navíc: Jednou z nich je společná demokratická revoluce, která

překonala rozdělení Evropy. Kvůli železné oponě jsme právě my ve střední Evropě snášeli velké utrpení. S demokratickou revolucí roku 1989 jsme je vlastními silami překonali a využili ve své střední Evropě novou historickou šanci.

Domnívám se, že jsme se tak stali také zakladateli identity nového evropského sjednocovacího procesu.

Francouzi nám někdy opravdu závidí, že po jejich roce 1789 nyní existuje i náš střeoevropský rok 1989.

Další fakt: Za posledních dvacet let jsme opravdu něco dokázali. Utvářeli jsme mohutný a bolestný transformační proces v hospodářství a společnosti. Myslím si, že z této zkušenosti se živí i určité sebevědomí, jež ukazuje, že se dokážeme přizpůsobit novým podmínkám a že jsme v této otázce mnohem flexibilnější.

Myslím na mnohé skvělé citáty, které nás čekají ve sborníku z této konference, například: „Domov je tam, kde člověk převezme odpovědnost.“ To je jedna z možností. Slyšeli jsme však dnes o domově a identitě tolik, že víme, že se nejedná o žádné statické pojmy. Jsou to pojmy, které se vyvíjejí a ukazují – jak jsme slyšeli z úst našeho přednášejícího pana Mártona o krutých emigrantských osudech Máraie a Batsányie –, jaké to je, zůstane-li člověk izolován od dalšího vývoje, domova a identity. Říkal jste, že Márai v této izolaci setrval. Toho ať zůstaneme ušetřeni; myslím však, že je to jistá tragédie.

Budťo se vše odehrává na hranicích – jak řekl profesor Sokol –, anebo jak jsme slyšeli od pana kolegy Špidly – může právě pohraničí představovat problematický region.

Jestliže tyto hranice nedokážeme překonávat, chtějme alespoň, aby byly prostupnější.

I to je podstata naší středoevropské myšlenky, resp. evropské integrace vůbec. K tomu chceme ve střední Evropě svým specifickým způsobem – těmito mnoha drobnými identitami a mnoha domovy – přispět.

Chceme-li se těmito pojmy přiblížit, je k tomu zapotřebí mnoha diskusí. Proto se také těším na naše příští setkání.

S kuratoriem „Fóra střední Evropa“ se ještě jednou setkáme v Görlitzu, abychom do projektu zahrnuli také sesterské město Zgorzelec. Poté budeme v této diskusi na jedno či druhé téma navazující na dnešní setkání pokračovat ve Vraťislavi. Srdečně vás zvu. Jsem rád, pane předsedo Senátu, že jsme ve vás a ve vašich kolezích v českém Senátu našli stejně smýšlející partnery. Nechť nás naše myšlenky a iniciativy společně vedou vpřed.

Mnohokrát děkuji. «

Příloha

Identita daná vzděláním

Kateřina Hadrabová

18 let, místo narození a bydliště: Teplice, Česká republika

» Jmenuji se Kateřina a před několika týdny jsem maturitním plesem definitivně zakončila jednu důležitou etapu svého života. Když mi bylo dvanáct, podařilo se mi jako jednomu z českých dětí začít studovat v projektu dvou národů, na Gymnáziu Friedricha Schillera v německém městě Pirna.

Teprve v průběhu studia v zahraničí jsem se mnohé dozvěděla také o vlastní rodině.

Bydlím v příhraničí v severních Čechách, v někdejších Sudelech, a dědeček mi toho spoustu vyprávěl o mých němec-

kých a českých předcích, kteří žili v prosperující, bilingvní oblasti dvou národů kolem Teplíc-Šanova/Teplitz-Schönau. Témata, kterými se zabývá Fórum střední Evropa, jsou podle mého názoru racionálním a pozitivním navázáním na středoevropské dějiny; střední Evropa byla historicky širokou paletou národností, jazyků a kultur, a můj domov, německo-české hranice, toto středoevropské soužití ilustrují.

Připadá mi frustrující, když sleduji, kolik obyvatel severních Čech necítí k této historii skoro žádnou vazbu. Střední Evropa pro mě především znamená, že lidé znalí historie svého regionu pracují na obnovení někdejšího multikulturalismu.

„Identity dané vzděláním a zkušenostmi jsou mnohem dominantnější než národní identity,“ řekl v Senátu pan Špidla. Takové teze platí ve střední Evropě dvojnásob, kde jsou regionální historie rozmanitější než národní.

Jednou v životě bych si přála opět zažít Teplice, jaké znám z dědečkových příběhů – kde vznikají přátelství a partnerství, profesní, ale i osobní, na základě osobností, a nikoli na základě národa nebo mateřštiny. Prvním krokem je dobře se informovat o své vlastní rodině, o vlastních předcích a jejich vztazích k domovskému regionu.

K tomu jsou jistě zapotřebí projekty, jako je Fórum střední Evropa, ale samy o sobě nepostačují. Bohužel jsem tuto svou malou prosbu nemohla vyjádřit v Senátu, ale udělám to teď: Přála bych si, aby se každá babička a každý dědeček posadili se svými vnoučaty a pověděli jim všechno, co vědí o historii své rodiny a regionu. A aby každé vnouče mělo takovou výdrž, aby z prarodičů vydolovalo všechny tyto informace.

„Domov je tam, kde člověk pociťuje odpovědnost,“ řekl náš nejmilejší kníže, pan Schwarzenberg. Odpovědnosti se dá dosáhnout, když se budu se svým domovským regionem cítit spjata. Když se mě někdo zeptá, kdo jsem, nemůžu už jen prostě odpovědět, že jsem Češka. Jsem Evropanka. Ze střední Evropy, protože za střední Evropu cítím svůj díl odpovědnosti. «

Vitae

Milan Štěch

(1953 v Českých Budějovicích)*

Předseda Senátu Parlamentu České republiky. Od roku 1996 senátor, předtím předseda odborů v závodě Škoda České Budějovice. V letech 2002–2010 předseda Českomoravské konfederace odborových svazů (ČMKOS).

Dr. Matthias Rößler

(1955 v Drážďanech)*

Předseda Saského zemského sněmu. Vystudoval strojírenství a následně působil jako odborný asistent na Technické univerzitě v Drážďanech. V roce 1990 člen koordinačního výboru pro obnovení svobodného státu Sasko. Od roku 1990 člen Saského zemského sněmu (CDU). 1994–2002 ministr kultury, 2002–2004 ministr pro vědu a umění.

Karel Schwarzenberg

(1937 v Praze)*

V letech 2007 a 2009 a dále od roku 2010 do července 2013 ministr zahraničních věcí České republiky. Od mládí se angažoval v boji proti komunistické vládě v Československu. Po potlačení Pražského jara se na mezinárodní úrovni zasazoval o lidská práva. Roku 1989 obdržel společně s Lechem Wałęsou Cenu lidských práv Rady Evropy, 2012 Saský řád za zásluhy.

Prof. Miloš Řezník

(1970 v Rychnově nad Kněžnou)*

Historik. V letech 1989 až 1994 studoval historii na Karlově univerzitě v Praze, roku 1999 získal doktorát, 2007 složil habilitaci. Od roku 2009 působí jako profesor pro evropské regionální dějiny na Technické univer-

zitě v Saské Kamenici (Chemnitz).
Je předsedou Česko-německé komise historiků.

László Márton

(* 1959 v Budapešti)

Renomovaný spisovatel. Vystudoval hungaristiku, germanistiku a sociologii na Univerzitě Loránda Eötvöse v Budapešti. Překladatel německé literatury, v letech 1983 až 1990 lektor. V létě 2010 hostoval na Humboldtově univerzitě v Berlíně v rámci programu Profesura Siegfrieda Unselda.

Dr. Vladimír Špidla

(* 1951 v Praze)

Vystudoval historii a obhájil v tomto oboru doktorát na Karlově univerzitě. Od roku 1989 člen ČSSD, v letech 2001 až 2004 předseda strany.

2002–2004 premiér České republiky, následně do roku 2010 evropský komisař pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti.

Jan Kohout

(* 1961 v Plzni)

Studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Člen ČSSD, v letech 2002 až 2004 byl 1. náměstkem ministra zahraničí, 2004–2008 jmenován velvyslancem České republiky při Evropské unii v Bruselu. V letech 2009–2010 a dále od července 2013 ministr zahraničních věcí České republiky.

Ulf Großmann

(* 1957 v Drážďanech)

Předseda Kulturní nadace svobodného státu Sasko. Studium na Vysoké

škole hudební Franze Liszta ve Výmaru. Člen CDU. Od roku 1994 člen městské rady, od roku 1998 starosta města Görlitz, v letech 2001–2008 starosta pro kulturu, vzdělání, mládež, sport, zdraví a sociální věci. 2011 vyznamenán Důstojnickým křížem Řádu za zásluhy o Polskou republiku, 2013 převzal Saskou ústavní medaili.

Na ustavujícím schůzi 29. září 2011 podepsali

Dr. Matthias Röβler, předseda Saského zemského sněmu
Prof. Dr. Erhard Busek, vícekancléř Republiky Rakousko v. v.
Prof. Dr. Stefan Troebst, profesor kulturních studií středovýchodní Evropy
na univerzitě v Lipsku
Prof. Dr. Beate Neuss, profesorka mezinárodní politiky na TU Chemnitz
Prof. Dr. Gábor Erdödy, velvyslanec Maďarské republiky v. v.
Jiří Gruša †, spisovatel a diplomat, Česká republika
Magdaléna Vášáryová, poslankyně Národní rady Slovenské republiky
Prof. Dr. Ludger Kühnhardt, ředitel Centra evropského integračního
výzkumu na univerzitě v Bonnu
Ryszard Król, generální konzul Polské republiky v. v.

jako členové kuratoria Fóra střední Evropa při Saském zemském sněmu
Drážďanské prohlášení.

Aktuálními členy kuratoria Fóra střední Evropa (stav k září 2013) jsou

Dr. Matthias Röβler, předseda Saského zemského sněmu
Prof. Dr. Erhard Busek, vícekancléř Republiky Rakousko v. v.
Prof. Dr. Stefan Troebst, profesor kulturních studií středovýchodní Evropy
na univerzitě v Lipsku
Prof. Dr. Beate Neuss, profesorka mezinárodní politiky na TU Chemnitz
Prof. Dr. Gábor Erdödy, velvyslanec Maďarské republiky v. v.
Prof. Jan Sokol, profesor filozofie na Karlově univerzitě v Praze
Magdaléna Vášáryová, poslankyně Národní rady Slovenské republiky
Prof. Dr. Ludger Kühnhardt, ředitel Centra evropského integračního
výzkumu na univerzitě v Bonnu
Ulf Großmann, předseda Kulturní nadace svobodného státu Sasko
Rafał Dutkiewicz, primátor Vratislavi